

Nemzeti Közsolgálati Egyetem
Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar
Intézményi Tudományos Diákköri Konferencia

Közép-Európa biztonsági rendszere a XXI. században – A regionalizmus előretörése

Készítette: Kripkó Ádám

Intézmény: Nemzeti Közsolgálati Egyetem

Kar: Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar

Szakirány: Nemzetközi Biztonság- és Védelempolitika

Konzulens neve, beosztása: Dr. Vida Csaba alez. PhD, egyetemi docens

Neptun kód: KZOUUW

2022.

Tartalom

Bevezetés	4
A Közép-Európa fogalom meghatározása	8
Közép-Európa földrajzi meghatározása.....	8
Az elmúlt három évtized folyamatai – Renacionalizáció, Globalizáció, Európaizálódás	10
A regionális biztonsági komplexumok elmélete	11
A regionális biztonsági komplexumok elméletéhez tartozó fogalmak és meghatározások	12
Az európai regionális biztonsági komplexum – a közép-európai szubkomplexum	15
A regionális biztonsági komplexum elmélet „kritikája” – a dolgozat fogalmi kereteinek önreflexiója.....	18
A dolgozat hipotézise és felvetései.....	21
A közép-európai együttműködési formációk bemutatása	22
A Visegrádi Négyek	23
A Visegrádi Négyek az Európai Unióban	27
A Visegrádi Négyek biztonság- és védelempolitikája.....	28
A Közép-Európai Védelmi Kezdeményezés	31
A Bukaresti Kilencek.....	33
A B9 kiemelt célja – A közép-kelet-európai NATO tagállamok védelmi költségvetései	34
A Három Tenger Kezdeményezés	36
A Közép-Európai Kezdeményezés	38
A Salzburg Fórum	40
A Slavkovi Hármak	41
A Lublini Hármak.....	42
A 16+1 Együttműködés	44
Kitekintés Közép-Európán kívülre: A Weimari Hármak	45
Érvelés, konklúzió és összegzés	46
A közép-európai regionális együttműködések jövője	46

Sikeresek-e a regionális együttműködések?	47
Irodalomjegyzék	49
Ábrajegyzék.....	59

Bevezetés

A XXI. századi biztonsági környezetről általánosan elmondható, hogy a globalizáció következtében a nemzeti és nemzetközi biztonság folyamatosan és egyre gyorsabban romlik. Emiatt olyan kihívások és fenyegetések jelentek meg, amelyekre már a nemzetállamok csakis valamilyen nemzetközi vagy regionális együttműködés keretében tudnak megfelelő választ adni. A különböző többnemzeti formációk – mint például az Észak-atlanti Szerződés Szervezete vagy az Európai Unió – hatékonyan képesek fellépni ezekkel az új típusú kihívásokkal és fenyegetésekkel szemben, azonban a területi- és földrajzi kiterjedtség, a tagok közötti politikai egyetértés és elköteleződés hiánya, valamint a nem-megfelelő időben és térben történő reagálás sokszor gátolja és nehézségek elé állítja ezen szervezeteket. Az erősödő globalizációs trendek ellenére az új évezred előidézte egy olyan biztonságpolitikai elemzési szemlélet kialakítását, amelynek vizsgálati tárgya nem a globális- és nemzetközi rendszer, hanem egy szűkebb földrajzi térség, a régió.

A régiók vizsgálata mindig is részét képezte a biztonságpolitikának, azonban a hidegháborút megelőző időszakban – főleg a dekolonizációs folyamatok és az Európán kívüli nagyhatalmak megerősödése okán – az elemzések szintje mindig globális vagy kontinentális volt. A bipoláris világrend központi alanyai, az Amerikai Egyesült Államok és a Szovjetunió szembenállása ugyancsak a globális szintet tartotta mérvadónak, azonban már megjelentek az olyan kisebb szerveződések, mint például az Európai Közösségek, amelyet már nem lehetett tisztán és kizárólag a globális szinten vizsgálni. A hidegháború vége ezt a jelenséget egy új fokozatra emelte, ahol bár léteznek erős befolyással bíró nagyhatalmak, már nem lehetett kizárólag globális szinten értelmezni a hatalmi szembenállásokat. Ezen okból kifolyólag, a 2000-es évek formát öltő multipoláris világban megfelelőbb elemzési szintnek számított a régiók vizsgálati alanyaként való értelmezése, hiszen a nagyhatalmak – különböző képességek vagy politikai akarat híján – nem érvényesítették érdekeiket globális szinten, azonban egy-egy régióban, egy sokkal szűkebb földrajzi térben már inkább léptek fel befolyásolási szándékkal. (Buzan & Waever, 2003)

A hidegháborút követően, számos társadalmi, gazdasági, politikai és pénzügyi behatás érte Európát. Egyrészt, a vasfüggönnyel kettéosztott kontinens számára újból lehetőség adódott a szabadabb Nyugat-Kelet és Kelet-Nyugat irányú kapcsolatépítésre és útkeresésre. Másrészt, az újonnan rendszert váltó keleti blokkhoz tartozó országok számára elérhetővé vált az önálló

külpolitikai cél- és eszközrendszer felállítás, amely több hosszútávú elképzelés megvalósítását tette lehetővé a közép-kelet-európai országok számára.

Ezen elképzelések olyan válaszút elé állították a közép-európai országokat, amelyekből felmerült többek között a volt szuperhatalom irányába történő keleti nyitás, a semlegesség, egy saját biztonsági struktúra létrehozása, az önálló nemzeti képességek alapján történő biztonsági garanciák megteremtése, az Európai Biztonsági és Együttműködési értekezlet eredményeként megalakuló új biztonsági architektúrába való betagozódás, valamint az euroatlanti integráció is (Tálas, 2008).

Az útkeresés kezdetben nem volt akadályokkal mentes, azonban a rendszerváltozások utáni időszak eredményeként végül megfogalmazódott Közép-Európa országai számára a legcélszerűbb választás, amely az euroatlanti integráció lett. Az euroatlanti integráció (Solana, 2017) alapján a keleti blokkból kiváló független államok részesülhettek mind az Európai Unió¹ által nyújtott gazdasági és pénzügyi fellendülésben, mind az Észak-atlanti Szerződés Szervezete által nyújtott katonai szövetségi rendszerből fakadó kollektív védelemből². A csatlakozást megelőzően azonban komoly előkészületeket kellett megvalósítani a két szervezet, valamint a csatlakozni kívánó országok részéről egyaránt.

Ennek okán, a csatlakozási folyamatok sikeressége érdekében Közép-Európa országainak – köztük hazánknak is – számos változtatást kellett végrehajtania. A tárgyalási folyamatban leginkább olyan szakpolitikai ágazatokkal kapcsolatban történtek egyeztetések, amelyek a gazdasági, pénzügyi, jogi, társadalmi és politikai területekre terjedtek ki, azonban ezek áttekintése éveket vett igénybe. A folyamat lassúsága több szempontból is negatívan hatott a közép-európai és kelet-európai országokra, azonban a legkritikusabb pont a délszláv háború váratlan kirobbanása volt, amely nemcsak önmagában volt egy stratégiai sokk, hanem féltő volt, hogy a konfliktus áttérjed – az akkoriban még instablnak ítélt – volt keleti blokk országaira, előidézve ezzel egy II. világháború óta nem tapasztalt európai-szintű fegyveres konfliktust. Bár

¹ Az 1993-as maastrichti szerződés előtt még „Európai Közösségek”

² Az 1949. április 4-én aláírt Észak-Atlanti Szerződés alapján az 5. cikk foglalkozik a kollektív védelemmel miszerint: „A Felek megegyeznek abban, hogy egyikük vagy többjük ellen, Európában vagy Észak-Amerikában intézett fegyveres támadást valamennyiük ellen irányuló támadásnak tekintenek és ennél fogva megegyeznek abban, hogy ha ilyen támadás bekövetkezik, mindegyikük az Egyesült Nemzetek Alapokmányának 51. cikke által elismert jogos egyéni vagy kollektív védelem jogát gyakorolva, támogatni fogja az ekként megtámadott Felet vagy Feleket azzal, hogy egyénileg és a többi Féllel egyetértésben azonnal megteszi azokat a intézkedéseket - ideértve a fegyveres erő alkalmazását is -, amelyeket a békének és biztonságnak az észak-atlanti térségben való helyreállítása és fenntartása érdekében szükségesnek tart. Minden ilyen fegyveres támadást és ennek következtében fogantatosított minden intézkedést azonnal a Biztonsági Tanács tudomására kell hozni. Ezek az intézkedések véget érnek, ha a Biztonsági Tanács meghozta a nemzetközi béke és biztonság helyreállítására és fenntartására szükséges rendszabályokat.”

a konfliktus egyértelműen lassította a csatlakozási folyamatokat, kiemelendő, hogy a közép-európai régió térsége geopolitikai és geostratégiai szempontból egyaránt felértékelődött, új megvilágítást adva ezzel a régió biztonságpolitikai súlyának. (Gazdag, 2014)

Közép-Európa földrajzi meghatározása pontosítást és további kifejtést igényel, azonban a legáltalánosabb elgondolás alapján a régiót a „Visegrádi Négyekként” emlegetett országokat tekintik – pontosabban Csehországot, Lengyelországot, Magyarországot és Szlovákiát. Ezen országok legfontosabb külpolitikai céljai és prioritásai az euroatlanti integrációhoz való mihamarabbi csatlakozás. A rendszerváltozások után a visegrádi országok úgy látták helyesnek, hogy egy köztük létrejövő együttműködés elősegíti a csatlakozási folyamatok mihamarabbi lezárását. Fontos megjegyezni, hogy az együttműködés nem ásta alá egyik euroatlanti szervezethez való csatlakozást sem, sőt, összehangoltabbá és eredményesebbé tette azt. (Zaborowski, 2021)

Ennek okán a visegrádi együttműködés alapul szolgálhat azon felvetésnek, miszerint a különböző regionális együttműködések elősegítik a részt vevő országok külpolitikai érdekérvényesítését. A továbbiakban szükséges a közép-európai régiót pontosan lehatárolni, hiszen a régió országai, valamint az általuk létrehozott, működtetett és elmélyített együttműködési formációk bemutatása a tanulmány központi témája lesz. Szintén fontos meghatározás, hogy ezen formációk nemcsak gazdasági, politikai, társadalmi vagy kulturális területeken érhetnek el eredményeket, hanem a biztonság- és védelempolitika tekintetében is. Lényeges meghatározás az, hogy a biztonság- és védelempolitikai vonatkozású együttműködési formációk nem hivatottak helyettesíteni vagy aláásni sem a NATO-t, sem az Európai Unió Közös Kül-és Biztonságpolitikáját, (Common foreign and security policy — Global strategy, 2020) illetve Biztonság- és Védelempolitikáját (The EU's Common Security and Defence Policy, 2015).

A dolgozat témaválasztását alátámasztja a nemzetközi kapcsolatok elméletének neorealista³ és konstruktivista⁴ irányzatai, valamint a biztonsági tanulmányok koppenhágai iskolája⁵ is. (Matus, 2005) (Balogh, 2013) A Barry Buzan, Ole Waever és Japp de Wilde által képviselt irányzat fogalmait és elképzeléseit alkalmazva bemutatom a Visegrádi Négyeket, a Közép-Európai Védelmi Kezdeményezést, a Bukaresti Kilenceket, a Három Tenger Kezdeményezést, a Közép-Európai Kezdeményezést, a Salzburg Fórumot, a Slavkovi Hármakat, a Lublini Hármakat, a „16+1”⁶ Együttműködés, valamint kitekintésül a Weimari Hármakat. Az együttműködési formációk bemutatásának fókuszpontjában a biztonság katonai és politikai eleme áll, amelyek vonatkozásában a dolgozat rávilágít a szerveződések biztonság- és védelempolitikai aspektusaira.

³ A neorealizmus – ellentétben a klasszikus realizmussal – a nemzetközi rendszert nem anarchikusként írja le, hanem egy olyan, államok által alkotott térként, amelyben az államok struktúrákban gondolkodnak. Tehát az államok hasonló funkciókat töltenek be, és minél inkább befolyásolni akarják a nemzetközi viszonyokat, azonban a konfliktus oka nem a természetből fakadó rendszertelenség, hanem sokkal inkább az egyenlőtlen hatalommegosztás. (Balogh, 2013)

⁴ A konstruktivizmus egy olyan irányzat, amelyben a nemzetközi rendszer nem egy természeti, hanem sokkal inkább egy társadalmi jelenség. Ennek okán, az államok egy sajátos valóság-elképzelés szerint cselekednek, vagyis saját valóságokat *konstruálnak*, amelyekben az ellenségeskedés és az együttműködés csakis saját percepcióikon és identitásaikon múlik. (Balogh, 2013)

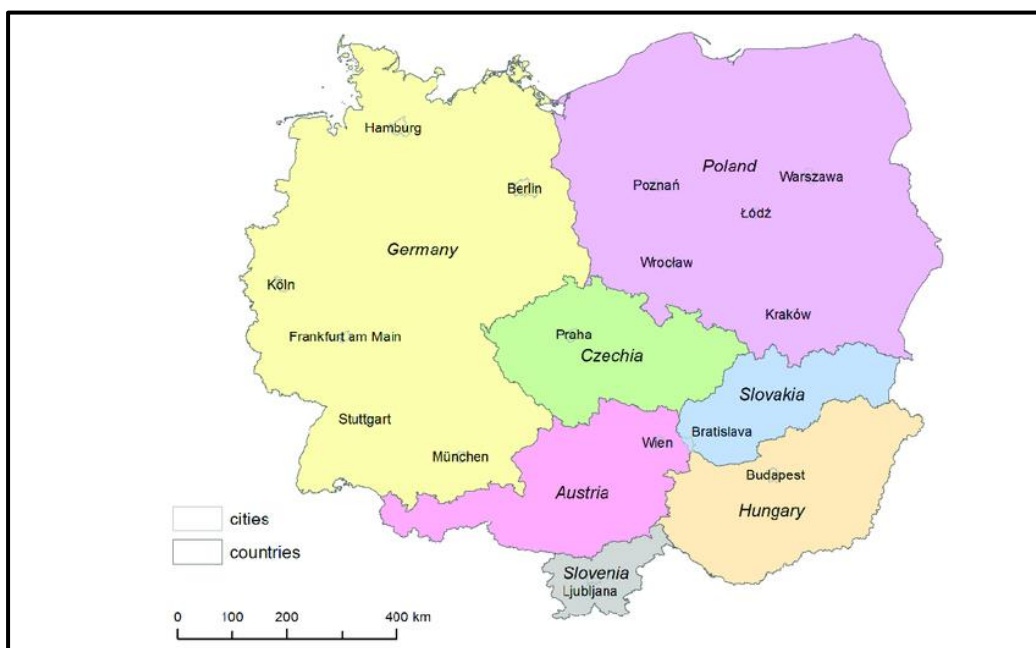
⁵ A koppenhágai iskola egy olyan konstruktivizmushoz tartozó irányzat, amely előidézte az európai biztonsági tanulmányokon belüli paradigmaváltást. Az iskola jellegzetessége, hogy a biztonság fogalmával kapcsolatban újítást értek el a szektoriális biztonságfelfogással és a biztonságiasítással. (Balogh, 2013)

⁶ A Kínai Népköztársaság multilaterális együttműködése a közép-kelet-európai országokkal.

A Közép-Európa fogalom meghatározása

A régió minél pontosabb földrajzi határainak definiálása érdekében szükséges egy rövid történeti áttekintés a térségről. A régióban lévő etnikai, kulturális, vallási, gazdasági, politikai és társadalmi határok szemléltetése szintén további magyarázattal szolgálhat a régió egyedi és viszonylagos természetével kapcsolatban. (Tálas, 2016)

Közép-Európa földrajzi meghatározása

1. ábra A közép-európai régió. https://www.researchgate.net/figure/The-Central-European-region-under-study-Source-C-EuroGeographics-for-the-administrative_fig1_339455459 (letöltés ideje: 2022. 04. 11.)

Közép-Európát, valamint Kelet-Közép-Európát⁷, mint régiót több okból is nehéz meghatározni. Egyrészt, a régiót jelentő országok határai a történelem folyamán többször megváltoztak, köszönhetően a XIX. század nemzetiségi és nacionalista törekvéseinek, valamint a régió részét nem képező, de rendkívül erős befolyásoló szereppel bíró külső nagyhatalmak ambícióinak. Másrészt, azon Bibó István által megfogalmazott elgondolás alapján, miszerint „[Kelet-Közép-Európa], *e sokféle névvel illetett régió karakterisztikus vonása paradox módon éppen az átmenetiség és a viszonylagosság*” (Terényi, 2010), elmondható, hogy a régió létét nem az állandósult állami határok jelentik, hanem sokkal inkább a többi régiótól való, a jelenlegi államhatárok alapján történő elhatárolódás. Ahogyan azt Csiki Varga Tamás

⁷ A dolgozat témája a közép-európai régió bemutatása, azonban a térség alaposabb megértése, valamint a bővített létszámú, emiatt földrajzilag kiterjedtebb együttműködések megfelelőbb lefedése érdekében a „közép-kelet-európai” kifejezést is alkalmazom a tanulmány során.

megfogalmazza egy tanulmányában, a közép-kelet-európai régióra jellemző a félperiféria, a nagyhatalmak közötti elhelyezkedés, az erős fragmentáltság, a komoly nemzeti- és etnikai problémák, valamint a kisállami jelleg. (Csiki Varga, 2018)

Oscar Halecki lengyel történész szerint a régió viszonylagosságának és folyamatos változásának legfőbb oka a két nagyhatalomhoz – Németországhoz és Oroszországhoz – való földrajzi közelség. (Tálas, 2016) A történelem során Közép-Európa ezen két, agresszív birodalomépítő külpolitikát folytató nagyhatalom befolyása alá esett, ezzel pedig a régió országai állandó függésbe kerültek.

A közép-kelet-európai régió mind a német, mind az orosz stratégiai gondolkodás szerves része. A régió szerepe már a XIX. századi német geopolitikai víziókban is megfogalmazódott, amelyből kiemelendő Friederich Naumann 1915-ben megjelentette műve, amely a „Mitteleuropa” címet viselte. (Otlowski, 2018) Naumann szerint a közép-kelet-európai régió Németország „gyarmata”, amelynek célja, hogy kiszolgálja a német gazdasági és politikai érdekeket. Oroszország vonatkozásában a külpolitikai ambíció tárgya a minél nagyobb stratégiai mélység elérése, valamint az európai hatalmak és Oroszország közötti pufferzóna kialakítása volt. Oroszországot klasszikusan nem tartják számon európai nagyhatalomként, hanem – főleg földrajzi kiterjedtsége miatt – sajátos módon „eurázsiaiként” azonosítják. A történelem során a pánszlávizmus eszménye is jelentős külpolitikai motivációként szolgált Oroszország számára, hiszen a „szlávok védelmezőjeként” történő önazonosítás révén feljogosítva érezte önmagát a szláv területek bekebelezésére, ellenőrzésére. Az orosz külpolitika számára a Szovjetunió volt az a tetőpont, ahol a keleti blokk szatellit-országain keresztül Oroszország elérte a legnagyobb földrajzi kiterjedését. (Otlowski, 2018)

A Szovjetunió felbomlásával és a viszonylag csendes 1990-es évek orosz külpolitika ellenére sem szűnt meg a közép-európai régiót érintő orosz fenyegetés, az eurázsiai nagyhatalom továbbra is kiemelt biztonságpolitikai szereplője a régiónak, hiszen a katonai ereje és nyersanyagokban való bővelkedése miatt erős függésben tartja a térség országait és a volt keleti blokk tagállamait. (Dr. Remek, 2014)

A leírtak alapján egyértelmű, hogy nem lehet pontos földrajzi lehatárolást alkalmazni Közép-Európát illetően, azonban tanulmányában Tomasz Otlowski kísérletet tesz egy régiót leíró és magyarázó definíciót illetően. *„a mi definíciónk szerint a kelet-közép-európai régiót nyugatról az Odera, keleten a Bug folyó, északon a Balti-tenger, délen pedig a Balkán határolja”.* (Otlowski, 2018) Ezen meghatározás alapján a szerző szerint közép-kelet-európai

országnak számít Lengyelország, Csehország, Szlovákia és Magyarország, – vagyis a Visegrádi országok – valamint Románia, Szlovénia, Horvátország és Bulgária. Ezen definíció megállapításaival kapcsolatban vitatható, hogy a visegrádi országokon kívül felsorolt országok mennyire tekinthetők közép-európainak, hiszen a régió viszonylagosságának ellenére is némelyik ország egyértelműen a szerző földrajzi megállapításain kívül esik.⁸ A biztonságpolitikai aspektusok vizsgálatán keresztül meghatározható, hogy a közép-európai régió országai jelentős gazdasági- és energia függőségben vannak, legfőképpen Oroszországtól. A térséget nem fenyegeti közvetlen, hagyományos katonai támadás, azonban az olyan transznacionális fenyegetések, mint az illegális migráció, a szervezett bűnözés, a terrorizmus, valamint az illegális kábítószer- és fegyverkereskedelem kiemelt biztonsági kihívások, amelyek a közép-európai országokat különösen érintik. (Zaborowski, 2021)

Az elmúlt három évtized folyamatai – Renacionalizáció, Globalizáció, Európaizálódás

Az euroatlanti integráció tekintetében a közép-európai térségben kiemelt problémának számít, hogy a hidegháború végeztével újonnan függetlenedő kelet- és közép-európai országok három, egymással párhuzamosan megjelenő, ugyanakkor ellentétesnek mondható folyamatot éltek meg. A három, egymással egy időben megjelenő és végbemenő folyamat a renacionalizáció a globalizáció és az európanizálódás.

Tálas Péter szerint ezen három folyamat egymásnak merőben ellentmond, hiszen a már így is erősen fragmentált közép-kelet-európai régióban lévő országok társadalmi, politikai és gazdasági berendezkedésének stabilizálódását nehezíti meg. (Tálas, 2008) A renacionalizáció célja a szuverenitását újból gyakorló nemzetállam kialakítása, ahol az önálló nemzeti érdekek és értékek mentén folyik a külpolitika, az önálló nemzetgazdaság kialakítása, valamint a nemzeti társadalmak megerősítése. A globalizáció az egész világot befolyásoló nemzetközi gazdasági, társadalmi, politikai és kulturális folyamatok integrációját jelenti. Végezetül, az európaizálódás az a folyamat, amely az euroatlanti integráció tartalmi feltételeit jeleníti meg, vagyis az Észak-atlanti Szerződés Szervezetéhez és az Európai Unióhoz való csatlakozás feltételrendszerét. Ilyen feltételnek tekinthető az intézményi struktúrához való igazodás, a jogszabályok és ajánlások kodifikálása, a jogállamiság és piacgazdaság megteremtése, az euroatlanti értékek adaptációja, valamint az európai centrumhoz való felzárkózás. (Tálas, 2008)

⁸ Szlovénia, Románia és Horvátország inkább tartozik a Balkánhoz, míg Románia és Bulgária inkább tekinthető keletinek, mintsem közép-európainak.

Annak ellenére, hogy az európaizálódás következtében számos probléma merült fel, mindenekelőtt a közép- és kelet-európai országok számára az elsődleges külpolitikai cél elérése az euroatlanti integráció lett. Az integráció biztonság- és védelempolitikai jelentősége a régió országaira jellemző közös biztonságpercepcióban rejlik, amely leginkább az Oroszország jelentette fenyegetés, a posztszovjet térség és Balkán instabilitása, valamint a különböző transznacionális fenyegetések képében jelenik meg. A következő fejezetben továbbra is Közép-Európa meghatározásával foglalkozok, azonban az elméleti keret további bővítése érdekében már nem csak földrajzi, hanem a biztonsági tanulmányok prizmáján keresztül vizsgálom a térségét.

A regionális biztonsági komplexumok elmélete

A regionális biztonsági komplexumok elmélete⁹ a biztonsági tanulmányok egy olyan újítása volt, amely hatására a kül- és biztonságpolitikai elemzésekben megjelent a nemzetközi és a nemzeti szint között a regionális szint. (Balogh, et al., 2014) Az elméletet a konstruktivista koppenhágai iskola két tagja, Barry Buzan és Ole Waever fejtette ki a *Regions and Powers – The Structure of International Security* című könyvükben. A szerzőpáros szerint a régiók számítanak a biztonsági elemzések legjobb egységeinek. Ezen feltevésüket azzal támasztják alá, hogy a nemzeti biztonság önálló értelmezése idejétmúlttá vált, hiszen a különböző biztonsági kockázatok, kihívások és fenyegetések nem határozhatóak meg legalább egy másik állam elemzése nélkül. Míg a nemzetközi biztonság vizsgálata túl tág értelmezési tartományt jelent, hiszen a nagyhatalmak nem képesek globális szintű érdekérvényesítésre – Buzanék, valamint a legtöbb elemző szerint – az egyedüli állam, amely napjainkra is képes a globális térben továbbra is meghatározó szereplő lenni, az Amerikai Egyesült Államok maradt. (Buzan & Waever, 2003)

A régiók elemzése szempontjából fontos megjegyezni, hogy az egy földrajzi térben lévő államokra jellemzővé vált az úgynevezett biztonsági interdependencia, ahol a régióban lévő államok biztonsági kihívásai összefonódtak, eggyé váltak. A koppenhágai iskola képviselőit ez a jelenség arra ösztönözte, hogy elméletükben egyszerre vegyüljön a konstruktivizmus és a neorealizmus. Vida Csaba (Dr. Vida, 2007) értelmezése szerint a neorealista gondolkodás abban jelenik meg, hogy a nemzetközi rendszert és annak dinamikáit anarchikusnak írják le, ezzel rávilágítva arra, hogy a nemzetközi folyamatok konfliktusos jellegűek, ahol a hatalom birtoklása és a leghatékonyabb érdekérvényesítés elérése a cél. Ezzel párhuzamosan a

⁹ Regional Security Complex Theory (RSCT)

konstruktivizmus szerint a regionális egységek egy olyan elképzelés alapján formálódnak, amelynek sajátos viszony- és szabályrendszere van. Ezekben a konstrukciókban, – amelyeket régióknak neveznek – a szereplők egy nagyfokú társadalmi befolyásoltság hatására bizonyos normákat, identitásokat és elveket határoznak meg, amelyek más földrajzi egységektől merően eltérhetnek. (Balogh, 2013)

A Barry Buzan és Ole Waever által megadott definíció alapján a regionális biztonsági komplexumok *„olyan egységek halmaza, amelyeknek a biztonsággal, vagy a biztonság hiányával, vagy mindkettővel kapcsolatos problémáik annyira összefüggnek, hogy nem lehet megfelelően elemezni, vagy megoldani a másik figyelembe vétele nélkül”*. (Dr. Vida, 2007)

A regionális biztonsági komplexumok tekintetében elmondható, az adott régió államai azonos biztonságpercepcióval rendelkeznek, amely a – szintén koppenhágai iskolához tartozó – szektoriális biztonságfelfogás államcentrikus megközelítését alkalmazva a katonai, politikai, társadalmi és környezeti biztonság szerint csoportosíthatóak. (Balogh, et al., 2014)

A regionális biztonsági komplexumok elméletéhez tartozó fogalmak és meghatározások

Általánosságban, az elmélet szerint az államokat három kategóriába sorolhatjuk, amely a szuperhatalom, a nagyhatalom és a regionális hatalom. Ezzel kapcsolatban elmondható, hogy Buzanék az 1990-es évek akkori hatalmi folyamatait írták le, amely azóta jelentősen megváltozott, azonban a meghatározás megfelelő kontextust nyújthat a további elemzések számára. A három kategória alapján a koppenhágai iskola képviselői megalkották az *1+4+11* elgondolást. (Dr. Vida, 2007) Ezen elmélet szerint a nemzetközi rendszerben egy szuperhatalom és négy nagyhatalom tevékenykedik, valamint a globális teret 11 régióra – vagyis komplexumra – lehet felosztani.

A hidegháború után egyetlen szuperhatalom létezik, amely az Amerikai Egyesült Államok. Fontos megjegyezni, hogy az észak-amerikai ország „unipoláris” pillanatának (Charles, 1991) nevezett időszak ugyan elmúlt, de több elemző szerint továbbra is az egyedüli olyan nagyhatalomnak számít, amely képes a globális erőkitetésre és érdekérvényesítésre. (Kagan, 2021) A szektoriális biztonságfelfogás alapján az Amerikai Egyesült Államok kiemelkedő gazdasági és katonai képességekkel rendelkezik, amely lehetővé teszi azt, hogy nemcsak a saját régiójában, hanem – a külpolitikai érdekei mentén – más régiókba is „betörjön”, hatását fejtv

ki az adott regionális biztonsági komplexum összetételére, szerkezetére és dinamikájára. (Buzan & Waever, 2003)

Buzan és Waever a négy nagyhatalomról szóló megállapítását az akkori tények és előrejelzések alapján tették, amelyek vegyes eredményekkel valósultak- vagy buktak meg. Az elképzelés szerint a négy nagyhatalom az Európai Unió, Oroszország, Kína és Japán. Ezen négy szereplőt potenciális szuperhatalmaknak tartják, amelyhez a hozzájárul, hogy a biztonság egyes szektoraiban kiemelkednek a többi országhoz képest. (Buzan & Waever, 2003)

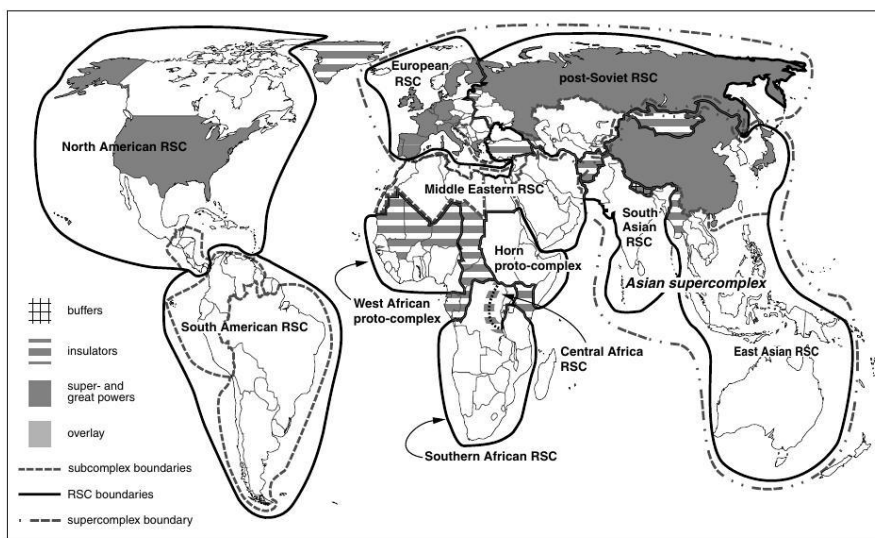
Az Európai Unió *sui generis* nemzetközi szervezetként a gazdasági és puha hatalmi potenciálja miatt került be a felsorolásba. Az európai gazdasági és politikai integráció jelenleg 27 olyan európai országot tömörít, amelyek között megtalálhatóak a világtörténelem során felemelkedő- majd elbukó nagyhatalmai. (European Union, dátum nélk.)

A hidegháború egyik volt pólusaként és szuperhatalmaként Oroszország továbbra is egy jelentős katonai és gazdasági nagyhatalomnak számít. Katonai ereje és az energiahordozói miatti gazdasági jelentősége révén Közép-Európa szempontjából kiemelt fenyegetésnek számít, azonban ezen feltételezés Európa egészére érvényes. (Rácz, 2014)

Kína vonatkozásában elmondható, hogy a leglátványosabb fejlődést produkáló nagyhatalom, leginkább a gazdaság és technológia terén, azonban a katonai potenciálja – a megfelelő modernizációs és haderőfejlesztési programokon keresztül – szintén számottevő lehet. Napjainkra Kína rendelkezik azokkal a képességekkel és lehetőségekkel, amelyekkel szuperhatalommá válhat, azonban vannak olyan területek, – mint például globális erőketítés – amelyekben továbbra is elmarad az Egyesült Államoktól. (Schuman, 2020)

Japán tekintetében megállapítható, hogy nem váltotta be a hozzá fűzött ígéreteteket a nagyhatalmi ambíciók tekintetében. Bár jelentős gazdasági és technológiai hatalom, a biztonság más szektorainak vonatkozásában egyértelműen elmaradt a többi nagyhatalomtól, emiatt inkább tekinthető regionális hatalomnak. (Dr. Vida, 2007)

A szerző által leírt 11 régió az észak-amerikai, a dél-amerikai, az EU-európai, a posztszovjet, a szahara-afrikai, a közel-keleti, az északkelet-ázsiai, a délkelet-ázsiai, valamint az ausztráliai, közép-ázsiai és fekete-afrikai komplexum. (Balogh, et al., 2014)

Map 2. Patterns of Regional Security Post-Cold War

Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 2009

2. ábra Patterns of regional security post-Cold War. <https://www.cambridge.org/core/books/abs/regions-and-powers/patterns-of-regional-security-postcold-war/285B5E11DBD91E09E6D81B7CB20306C1> (letöltés ideje: 2022. 02. 27.)

Az európai regionális biztonsági komplexum – a közép-európai szubkomplexum

A továbbiakban röviden bemutatom a regionális biztonsági komplexumok fajtáit, valamint a kialakulásuk folyamatát. Fejlődéseméleti szempontból a regionális biztonsági komplexumok megalakulása előtt az adott régiók négy stádiumon eshetnek át, amelyekben a régió országai között egyszerre nő a biztonság és az együttműködés mutatója. A konfliktusformáció során felmerülnek olyan transznacionális konfliktusok, mint a terrorizmus, a szervezett bűnözés, az illegális migráció, a tömegpusztító fegyverek proliferációja vagy a világjárványok, amelyek kikényszerítik az adott régióban lévő államok biztonsági interdependenciáját. Robert Jervis elmélete alapján, a biztonsági rezsimek olyan szerveződések, ahol már megjelennek bizonyos alapelvek és szabályok, amelyek alapján egy kezdetleges kooperáció is megindul a résztvevő államok között. A biztonsági közösségek stádiumában olyan szorosra fűződnek az államok közötti viszonyok, hogy a köztük lévő konfliktusokat társadalmi szinten már nem akarják fegyveres és katonai eszközökkel megoldani. Ez a fajta integráció a békés módszerekkel való megoldást, valamint a szorosabb együttműködést idézi elő. (Balogh, et al., 2014)

Table 1 *Summary of types of security complex*

Type	Key features	Example(s)
Standard	Polarity determined by regional powers	Middle East, South America, Southeast Asia, Horn, Southern Africa
Centred		
Superpower	Unipolar centred on a superpower	North America
Great power	Unipolar centred on a great power	CIS, potentially South Asia
[Regional power]	Unipolar centred on a regional power	none
Institutional	Region acquires actor quality through institutions	EU
Great power	Bi- or multipolar with great powers as the regional poles	Pre-1945 Europe, East Asia
Supercomplexes	Strong interregional level of security dynamics arising from great power spillover into adjacent regions	East and South Asia

3. ábra *Summary of types of security complex*. Buzan, B. & Waever, O., 2003. *Regions and Powers – The Structure of International Security*. New York: Cambridge University Press.

Barry Buzan és Ole Waever a nemzetközi rendszer komplexitását kívánta tükrözni a biztonsági komplexumok típusait illetően. (Buzan & Waever, 2003) A típusokat szemléltető

ábra alapján elmondható, hogy a különböző besorolások nem feltétlenül értelmezhetőek elsőre, hiszen több besorolás – tartalmi szempontból – fedi egymást, valamint az egyes altípusok jellemzőik alapján megfeleltethetőek a többi típus besorolásának, azonban a szerzőpáros ezeket mégis különválasztotta.

A biztonsági komplexumok tekintetében megkülönböztetünk általános komplexumokat (Standard), központosított komplexumokat (Centered), nagyhatalmi komplexumokat (Great Power) és szuperkomplexumokat (Supercomplexes). A tipológia nehezen értelmezhetősége abból fakad, hogy a központosított biztonsági komplexumokat a szerzőpáros tovább bontotta, amely alapján léteznek szuperhatalmi komplexumok (Centered Superpower complex), nagyhatalmi komplexumok (Centered Great Power complex), regionális hatalmi komplexum (Regional Power complex), valamint intézményi komplexum. A biztonsági komplexumok felosztása történhet fejlődés alapján is, ilyen például a proto- vagy a prekomplexum. *„A prekomplexumok olyan kétoldali viszonyrendszerekre utalnak, amelyekből a későbbiek folyamán az interakciók „sűrűsödése” révén kialakulhat egy szorosabban összefonódó, többoldali regionális biztonsági komplexum. A protokomplexumok pedig olyan struktúrák, ahol földrajzilag már körvonalazódnak a regionális biztonsági interdependenciák és azok határai, de a „regionális dinamika” még nem elég markáns.”* (Balogh, et al., 2014)

A dolgozat szempontjából központi témát foglalnak el a regionális biztonsági komplexumok azon alrégiói, amelyeket a szerzőpáros szubkomplexumoknak hív. Fontos megjegyezni, hogy a szubkomplexumok olyan integráns részei a regionális biztonsági komplexumoknak, amelyek révén az adott szubkomplexum folyamatai és dinamikai hatással van a nagyobb szuperkomplexumokra, ugyanakkor ez fordítva is igaz, miszerint az adott regionális komplexum és szuperkomplexum interakciói és történései jelentős hatással vannak a szubkomplexumra. (Buzan & Waever, 2003)

Az előbbieken kifejtett elméleti besorolások alapján Közép-Európa az EU-európai szuperkomplexum egyik része, szubkomplexuma. Remek Éva értelmezésében, a szubkomplexumot a Visegrádi Országoknak nevezett csoport alkotja, megegyezve a térség földrajzi meghatározásával. (Dr. Remek, 2014) A Visegrádi Négyek – mint regionális együttműködés – egy későbbi fejezet tárgya lesz, azonban elmondható, hogy ezen regionális együttműködés adja a közép-európai biztonsági komplexum alapját.

Az EU-európai regionális biztonsági komplexum alapvető tulajdonsága, hogy magába tömöríti azokat az országokat, amely mind az Európai Uniót, mind az Észak-atlanti Szerződés

Szervezetének európai tagállamait adják. Barry Buzan és Ole Waever szerint az EU biztonsági komplexumát alapvetően meghatározza az euroatlanti integráció intézményei, valamint a Helsinki folyamat következtében kialakuló európai biztonsági architektúra. (Moring, 2022) Ebben a komplexumban található a közép-európai regionális biztonsági szubkomplexum.

A szubkomplexumra jellemző, hogy a vizályokkal teli történelmi múlt ellenére kialakult az a biztonsági közösség, amelyen belül az államok keresik az együttműködés elmélyítésének lehetőségeit, legyen szó a biztonság katonai, politikai, gazdasági, vagy társadalmi eleméről. A hidegháború következményeként Csehország, Lengyelország, Magyarország és Szlovákia hasonló társadalmi viszonyokat, politikai berendezkedést és gazdasági helyzetet tudhattak magukénak, amely a Varsói Szerződés és a KGST megszűnése után egybekötötte ezen országokat. Külpolitikai elképzeléseik szintén azonosakká váltak, a biztonsági garanciáikat, a gazdasági felzárkózásukat, valamint a társadalmi jólétüket az euroatlanti integráció intézményeiben látták. (Dr. Vida, 2011)

Biztonságpolitikai szempontból vizsgálva megállapítható, hogy a közép-európai szubkomplexumot, mint térséget három stratégiai irányból érik behatások. Kelet felől az Oroszország jelentette katonai agresszió esélye és az erős energiafüggőség, nyugat felől az Európai Unió és Németország képében meglévő bizonytalanság, legfőképpen a kereskedelmi és pénzügyi hatások révén, a harmadik, déli irány a Balkánt jelöli, ahol a régió országaiban uralkodó politikai instabilitás és etnikai konfliktusok mellett megjelenik az illegális migrációs nyomás, valamint a bevándorlás következtében is megvalósuló terrorizmus és vallási extrémizmus esélye. (Csiki Varga, 2018) A szektoriális biztonságfelfogás alapján a visegrádi országok előtt számos kihívás, kockázat és fenyegetés áll, amelyekre csakis tudatos szakpolitikai döntésekkel tudnak reagálni. A politikai biztonság vonatkozásában a térség országai számára problémát jelent, hogy kisállami jellegükből fakadóan nem rendelkeznek geopolitikai súllyal, valamint az erős nemzetállami jellegre és a nagyfokú szuverenitás megtartására való törekvés révén konfliktusba kerülnek az Európai Unióval és a többi nyugat-európai országgal. A katonai biztonság tekintetében kiemelt kihívást jelent a nem-NATO szövetséges országok katonai agressziói, valamint haderő azon hiányosságai, amely az elavult védelmi képességekben és kapacitásokban nyilvánul meg. Kitekintésként, a társadalmi biztonságnál a társadalmak előregedése és a nemzetiségi kisebbségek helyzete, a gazdasági biztonságnál az erős energiafüggőség és a globális termelési láncokba való beágyazódás, illetve a környezeti biztonság legnagyobb problémája az éghajlatváltozás. (Csiki Varga, 2018)

A regionális biztonsági komplexum elmélet „kritikája” – a dolgozat fogalmi kereteinek önreflexiója

A leírtak alapján, a regionális biztonsági komplexumok elmélete a legalkalmasabb arra, hogy a közép-európai térséget biztonság- és védelempolitikai szempontból elemezzék. Azonban fontos leszögezni, hogy bár a koppenhágai iskola több évtizedes munkássága egyértelműen kiemelkedő és paradigmaváltást jelentett az európai biztonsági tanulmányok és a nemzetközi kapcsolatok elmélete számára, ettől függetlenül a folyamatosan romló nemzetközi biztonsági helyzet, valamint a különböző biztonsági architektúrák gyengülése újfajta szemléletmódot és elemzési módszereket igényel.

A továbbiakban a regionális biztonsági komplexumok elmélete lesz meghatározó a dolgozatban végzett elemzések szempontjából, azonban fontosnak tartottam egy másfajta – akár ellentétesnek is mondható – megközelítés ismertetését is, megerősítve ezzel a koppenhágai iskola nyújtotta elméleti keretrendszer mellett történő elköteleződést.

A világban végbemenő globalizációs folyamat a világ gazdasági és társadalmi egységesülése mellett a földrajzi távolságok csökkentését érte, amelyek általa a világunkban az összekapcsoltság, és az interdependencia lett jellemző. (Cseh, 2005) (Frazier & Stewart-Ingersoll, 2010) Elmondható, hogy a globalizáció folyamataival ellentétesen a biztonságpolitika jelensége regionalizálódik. Ezt a folyamatot nemcsak a hidegháború vége és a bipoláris világ megszűnése okozta, hanem az olyan transznacionális fenyegetések megjelenése, amelyekre az önálló állami válaszadás már nem tekinthető hatékonynak. A régiókon belül található különböző aktorok együttes vizsgálata révén meghatározhatókká váltak bizonyos célok és érdekek, amelyeket csakis egy másik állam relációjában lehet értelmezni. (Szenes, 2017)

A regionális biztonsági komplexum elmélete helyett, Fulvio Attinà szerint érdekesebb a regionális biztonsági partnerségeket vizsgálni. Ezek a partnerségek szorosan kapcsolódnak a Karl Deutsch-féle biztonsági közösségek elképzeléséhez, azonban ezen elmélet fókuszában a létrejövő intézményes struktúrák állnak, ahol az egy régióhoz tartozó országok között egy kormányközi konszenzus alapján jön létre egy biztonsági kihívások és fenyegetések elleni fellépésre irányuló kooperáció. Ezt, különböző egyezményeken, eszközökön, mechanizmusokon, valamint közös nyilatkozatokon, nemzetközi szervezetek gazdasági és kereskedelmi szerződésein, bizonyos biztonságépítő intézkedések és a preventív diplomácia eszközeinek segítségével érik el. (Attinà, 2005) Ezeket a regionális biztonsági partnerségeket a

nagyhatalmak és más befolyással bíró aktorok is támogatni tudják, hiszen egy megfelelően beágyazott együttműködés stabilizáló jelleggel hat, amely a *status quo* helyzetét is megerősíti. Attiná kiemeli, hogy a katonai szövetségek – mint az Észak-atlanti Szerződés Szervezete vagy Kollektív Biztonsági Szerződés Szervezete – hanyatlanak. Az akár kontinentális méreteket is elérő nagy katonai szövetségek értelmezhetetlenné teszik a regionális biztonság kérdésköreit, így a hatékonyabb védelmi együttműködés egyetlen fejlődési útja csakis a regionális szinten megvalósuló regionális katonai szövetségek lehetnek. (Attiná, 2005)

Fulvio Attinával ellentétben Carmen Gebhard valamelyest egyetért azon buzani felfogással, hogy a biztonságpolitikai folyamatokat regionálisan kell vizsgálni. Szerinte, a szubregionális együttműködés egy olyan újabb szintet jelenít meg, ahol földrajzilag közeli entitások között, egy adott államközi vagy regionális kérdésben fokozott és strukturált együttműködés valósul meg, leginkább a biztonság és védelem vonatkozásában. *„Az új biztonsági fenyegetésekre reagálva mind az EU, a NATO és az EBESZ elfogadja és támogatja, hogy a szubregionális együttműködések hatékonyabban tudnak reagálni az olyan kihívásokra, mint a terrorizmus, a szervezett bűnözés, a kábítószer- és fegyverkereskedelem, az embercsempészet, a természetes és mesterséges katasztrófák, valamint az illegális migráció”.* (Gebhard, 2013)

A regionalizáció melletti érvelésen túl, a regionális szerveződések tipológiáján tér a koppenhágai iskolától. Szerinte nem csak szubkomplexumokról van szó, hanem négy különböző modellről. Eszerint megkülönbözteti az „úttörő” modellt, a helyettesítő együttműködési- vagy a magasabb szintű integrációs¹⁰ modellt, végezetül a „kiegészítő” modellt. Az „úttörő” szintű együttműködés egy-egy témakörben magasabb fokú integrációt jelent, ami másodlagosan a metasztintű integrációs folyamatokra gyakorol hatást. Helyettesítő formációk akkor jönnek létre, amikor az államok szubregionális szintű együttműködést alakítanak ki egy nagyobb léptékű integrációs projekt alternatívájaként, amely lehet többé-kevésbé elkötelezett, mint a készülőben lévő kisebb léptékű formáció. Ennek ellenkezőjeként, a magasabb integrációs modell alapján két egymásnak ellentmondó regionális együttműködési projekt jön létre, ahol a „kisebbik” – vagyis a szubregionális formáció – megszűnik a magasabb fokú és többszereplős integráció érdekében. Gebhard a „kiegészítő” modellt egy kistérségi együttműködésként definiál a gyakorlatban, amely elsősorban a nagyobb integrációs szervezetekhez történő csatlakozások előtti foratókönyvek kontextusában jelenik meg. Tehát, a kistérségi formáció azt a célt követi, hogy proaktívan felkészítsenek egy államcsoportot egy

¹⁰ Ezt a két modellt együtt említi, mert egymásnak ellentétei.

nemzetközi szervezethez való csatlakozáshoz, legyen az gazdasági, politikai vagy katonai vonatkozású. (Gebhard, 2013)

Végezetül, Marton Péter fogalmazza meg a legélesebb kritikákat a koppenhágai iskola által megalkotott regionális biztonsági komplexumok elméletével szemben. *„Kritika tekintetében az előbbieknél szükséges továbbmennünk, immár a katonai szektoron túlra tekintve: a globalizáció eredményeként az államok nemcsak katonai szövetségesként vagy ellenfélként, hanem kereskedelmi partnerként, exportpiacot kereső vállalatok és befektetők támogatójaként (vagy éppen visszatartójaként), segélyezőként, humanitárius beavatkozások végrehajtójaként, terroristák segítőjeként (akár támaszpontjaként), járványos betegségek forrásaként és még nagyon sok más minőségben lehetnek biztonsági szempontból jelentősek egymás számára.”* (Marton, 2017)

Tehát, a regionális biztonsági komplexumok elemzése a globalizáció vonatkozásában egy regresszív szemléletnek tekinthető, ahol az alapvetően transznacionális fenyegetések vizsgálatát régiókra szűkíti, ezzel diszkreditálva azok *transznacionális*, vagyis nemzetek feletti jellegét. Szerinte – főleg a globalizáció miatt – nem regionális elemzési keretben kellene vizsgálgódní, hanem az általa „kérdésspecifikus biztonsági komplexumoknak” nevezett konstellációkban. Ezekben a komplexumokban a térbeli- és földrajzi elemzés csak egy szempont, az adott komplexum elemzési tárgya ugyanis egy probléma, amelyre választ és magyarázatot kell adni¹¹, ehhez pedig szükséges egy olyan komplex, több változót figyelembe vevő elemzés végrehajtása, ami lehetőség szerint a nem-állami, az állami, a regionális, a kontinentális és a globális szinteket egyaránt figyelembe veszi. (Marton, 2017)

Marton három szempontot emel ki, amikor kritikát fogalmaz meg az elmélettel kapcsolatban: a túlzott államcentrikus szemléletet, a regionális elemzési szint erőltetését és a biztonság katonai elemének túlértékelését. (Marton, 2017) Az államcentrikus szemlélet abban a kontextusban hasznos, ha az államok az adott komplexumban folyó kül- és biztonságpolitikai események alanyai és tárgyai egyaránt, azonban a nem-állami szereplők megerősödését és széleskörű elterjedését nem vette figyelembe a szerzőpáros. A regionális elemzési szint átjárhatóságot és jobb magyarázatokat nyújt egy-egy régióval kapcsolatban, azonban a globális elemzési szint teljes egészében hiányzik az elméletből. Egyik példa erre, hogy a szektoriális biztonságfelfogás katonai, politikai, társadalmi és környezeti szintje egyértelműen levetíthető egy regionális kontextusra, azonban a nemzetközi szinten megjelenő interdependencia átfedést

¹¹ Innét a „kérdésspecifikus” megnevezés.

teremtett ezen szektorok között, így az egyik szektorban megjelenő kihívás hatással van a másokra. Ráadásként, a gazdasági biztonság kérdésköre már egyáltalán nem értelmezhető regionális szinten, ugyanis a globális gazdasági folyamatok ellehetetlenítették a vegytiszta regionális gazdasági folyamatok elemzését. A biztonság katonai elemével kapcsolatban elmondható, hogy az utóbbi évek védelmi költségvetéseiben történő csökkenés, a haderők felszereltségének és képességeinek csökkenése, valamint a területvédelmi jellegű feladatrendszerből a békeműveleti szerepvállalásokra való átállás egyértelműen negatívan hatott a katonai biztonságra. Az előbbieken kifejtett szektoriális felfogással kapcsolatos komplikációk a katonai elemre is érvényesek, a katonai biztonságra a többi szektor is hatással van. (Marton, 2017)

A dolgozat hipotézise és felvetései

A dolgozat számára Közép-Európa földrajztudományi és biztonsági tanulmányokon keresztül történő meghatározása, valamint a koppenhágai iskola által alkalmazott regionális biztonsági komplexum elmélet adja azt az elméleti keretrendszert, amelyeken keresztül a továbbiakban Közép-Európa biztonsági rendszerét és regionalizációját vizsgálni fogom.

Felvetésem, hogy a közép-európai régióban vagy szupkomplexumban található országok a közös biztonságpercepcióik révén közös érdekekkel rendelkeznek, emiatt olyan együttműködések alakítanak ki, amelyek révén jobban és hatékonyabban tudják érdekeiket érvényesíteni. Feltételezésem, hogy a további fejezetekben kifejtendő Visegrádi Négyek, a Közép-Európai Védelmi Kezdeményezés, a Bukaresti Kilencek, a Három Tenger Kezdeményezés, a Közép-Európai Kezdeményezés, a Salzburg Fórum, a Slavkovi Hármak, a Lublini Hármak, a „16+1” Együttműködés és a Weimari Hármak olyan regionális szerveződéseknek minősülnek, amelyeket – a biztonság szektoriális felfogás értelmében – a régió államai azért hoznak létre és működtetnek, hogy a saját és közös érdekeiket minél jobban érvényesítsék akár önállóan, akár valamilyen nemzetközi fórumon.

További feltételezésem, hogy a NATO és EU-tagság ellenére a közép-európai országok által szervezett, a biztonság katonai, politika, gazdasági, környezeti, társadalmi és informatikai elemei mentén fenntartott és működtetett regionális együttműködések nem bomlasztják az euroatlanti integráció folyamatát és szervezeteit. Ezen regionális együttműködések sokkal inkább az alábbi szervezetekben való döntéshozatal befolyásolását segíti elő, hiszen a közép-európai országok kis méretüknél fogva nem tudnak hatékonyan fellépni érdekeikért, ezért – a közös érdekek és értékek mentén – összetömörülnek ezekben a nagyobb szervezetekben.

Ezen regionális együttműködések és szerveződések mutatom be részletesen, amellyel rávilágítok ezek biztonság- és védelempolitikai relevanciájukra, valamint a befolyásolási hatásukra. Fontos leszögezni, hogy ezen szervezetek csakis laza vagy egyáltalán nem létező intézményi struktúrával bírnak, valamint pénzügyi kereteik is korlátozottak. Emiatt sok esetben ezeket inkább használják párbeszédi vagy konzultációs fórumnak, azonban ezen szerveződések legnagyobb pozitívumai, hogy a hasonló berendezkedésű államok számára meghatározza azokat a fejlődési irányokat, amelyek révén hatékonyabb részesei lesznek mind az EU-nak, mind a NATO-nak.

Az együttműködések bemutatását és elemzését követően amellet érvelek, hogy ezek a regionális együttműködések – a megfelelő eszközök és tartalmi hiányosságok ellenére – továbbra is meghatározó szerepet fognak betölteni, szűkebb értelemben a közép-európai régióban, tágabb értelemben az euroatlanti intézményekben. Várhatóan, sikerül olyan következtetéseket levonnom, amelyek abba az irányba fognak mutatni, hogy a jelenlegi regionális együttműködések mélyülni fognak és további tartalommal töltik meg őket, illetve újak fognak formálódni, más fókuszpontok mentén.

A közép-európai együttműködési formációk bemutatása

A következő fejezetekben a Közép-Európát érintő regionális együttműködések fogom bemutatni. Bár a dolgozat értelmezése szerint – mint földrajzi, mint a regionális biztonsági komplexumok elmélete szerint – Közép-Európát a Visegrádi Országok alkotják, fontos megemlíteni, hogy a többi közép- és kelet-európai együttműködés legalább annyira fontos, mint a „központinak” tartott Visegrádi Négyek csoportja. Közép-Európa vonatkozásában a dolgozat tíz regionális együttműködést mutat be, amelyek kiterjednek a szektorális biztonságfelfogás területei – a katonai, politikai, társadalmi, gazdasági és környezeti biztonság – mellett a kulturális, a tudományos, az oktatási és a pénzügyi területekre is.

A tíz regionális együttműködés bemutatásán túl fontos kiemelni ezen szerveződések biztonság- és védelempolitikai jelentőségét, hiszen mindegyik rendelkezik a biztonság szempontjából fontos valamilyen elemzési vetülettel, amellyel közvetlenül hat Közép-Európa biztonsági rendszerére. Továbbá fontos megjegyezni, hogy ezen szervezetek célja a közép- és kelet-európai országok érdekérvényesítési képességének fejlesztése, amelyet elsősorban az Európai Unió intézményein, – leginkább az olyan döntést- és jogalkotást befolyásoló szerveknél, mint az Európai Tanács, az Európai Unió Tanácsa és az Európai Parlament – valamint a NATO politikai és katonai struktúráin belül valósítanak meg.

A Visegrádi Négyek

A Visegrádi Négyeknek nevezett együttműködés kulcsfontosságú a közép-európai országok számára. A V4 csoportosulásban részt vevő országok – megnevezés szerint Csehország, Lengyelország, Magyarország és Szlovákia – között mély kulturális és történelmi kapcsolatok húzódnak meg, amelyek több száz évre nyúlnak vissza. Nem véletlen, hogy a jelenkori együttműködés nevét a „Visegrádi királytalálkozóról” kapta, hiszen Károly Róbert magyar, III. Kázmér lengyel és Luxemburgi János cseh király

4. ábra A Visegrádi Négyek. <https://www.dw.com/en/this-is-how-the-visegrad-group-works/a-47402724> (letöltés ideje: 2022.04.14.)

találkozása révén egy olyan egyezmény jött létre, amely az akkori nemzetközi rendszerben egyedülálló volt. (Rácz, 2015)

A három király 1335-ben találkozott Visegrád várában, ahol ígéretet tettek egy gazdasági és politikai területeken történő együttműködés megvalósításáról. Az egyezmény célja egy, a Habsburgok ellen irányuló összefogás megvalósítása volt, amely révén a bécsi árumegállító jogot kívánta kikerülni a három királyság. (Rácz, 2015)

A Visegrádi Négyek a világon egyedülállónak tekinthetők, hiszen egy olyan nemzetközi együttműködést folytatnak, amelynek évszázados múltja van. Bár az utóbbi évek Európája egészen más képet mutat, mint a XIV. században, fontos megjegyezni, hogy a közép-európai identitást továbbra is meghatározza az együttműködésre való hajlandóság, ezen hajlandóságot pedig a Visegrádi Négyek együttműködése testesíti meg leginkább.

Mint azt már a korábbiakban kifejtettem, a hidegháború végével függetlenedő és rendszert váltó Csehszlovákia, Lengyelország és Magyarország számára az elsődleges külpolitikai prioritássá vált az euroatlanti integrációból való részesülés. A hasonló politikai, gazdasági és társadalmi berendezkedésű országok számára megfogalmazódott egy *közös stratégiai érdek*, amelynek elérését egy elmélyített együttműködés keretében látták. (Ołowski, 2018)

Az első visegrádi csúcstalálkozót 1991. február 15-én tartották, amelyen Václav Havel, a Csehszlovák Köztársaság köztársasági elnöke, Lech Wałęsa, a Lengyel Köztársaság elnöke és Antall József, a Magyar Köztársaság miniszterelnöke vett részt. A csúcstalálkozó legfontosabb eredménye a Visegrádi Nyilatkozat (Visegrádi Nyilatkozat, 1999) lett, amely megteremtette az együttműködés alapjait a résztvevő közép-európai országok között. Az akkor még Visegrádi Hármakként ismert formáció elkötelezte magát amellett, hogy nem bővítik a szervezetben résztvevő tagállamok létszámát, azonban ezen állításnak valamelyest ellentmondott az, hogy Csehszlovákia 1993. január 1-én történő békés felbomlását követően mégis felvették az újonnan kiváló Szlovákiát, amely révén Visegrádi Négyekké bővült az együttműködés. (Horváth, 2019)

Az európai integráció tükrében a négy ország különbözően vélekedett az akkor formát öltő szubregionális együttműködésről. Csehország megközelítése viszonylag minimalista volt, a V4-re egyfajta konzultatív fórumként tekintett, ahol lehetőség nyílik a közép-európai vezetőkkel való politikai egyeztetésre. Hazánk hozzáállása pragmatikusnak volt tekinthető, amely értelmében a Visegrádi együttműködést nem konstrukcióként, hanem egy laza integrációs folyamatként értékelte. Lengyelország megítélésében a V4 egy erős politikai érdekérvényesítő eszköz lett, amely révén saját külpolitikai elképzeléseit valósíthatta meg, – a német-francia tengellyel szemben – emiatt hozzáállása maximalista volt. Szlovákia álláspontja egyedi, ugyanis a V4-re úgy tekintett, mint a Közép-Európához való tartozásának legitimációja. (Jarolím, 2018)

A Visegrádi Négyek alapjaiban határozzák meg a közép-európai regionalizmus előmozdítását, valamint a közös érdekérvényesítést. Történeti szempontból a térség regionalizmusa – a legáltalánosabban elfogadott besorolások alapján – négy szakaszba sorolható. (Dr. Vida, 2011) (Orzelska-Staczek & Bajda, 2021)

1991 és 1993 között megindul az együttműködés Budapest, Prága és Varsó között. Ez idő alatt a szuverenitásukat újból visszanyerő visegrádi országok nem szakították meg azonnal a politikai és gazdasági kapcsolatot Oroszországgal, amely miatt nehezebbé vált az integráció

megkezdése. A külpolitikai útkeresés szintén késleltette az integrációt, hiszen akkoriban még megfelelő és reális választásnak tűnt akár semlegesség, akár az önálló közép-európai biztonsági architektúra kialakítása is. A V4-ek célja végül kikristályosodott, ahol közös célként határozták meg az európai integráció minél hatékonyabb megvalósítását. (Dr. Vida, 2011) (Orzelska-Staczek & Bajda, 2021)

A közösen meghatározott célrendszer és a kölcsönös segítségnyújtásra tett ígértetek ellenére 1994 és 1998 között a széthúzás, valamint a versengés volt jellemző a V4-re. Az intézményi tartalom és a megfelelő politikai akarat hiányában a Visegrádi Országok nem szorgalmazták az egymás közötti együttműködést, hanem a saját elképzeléseik mentén kívánták megvalósítani az euroatlanti integrációt. Ezen széthúzás és versengés egyik sajnálatos eredménye lett, hogy 1999-ben Csehországot, Lengyelországot és Magyarországot felvették a NATO-ban, azonban Szlovákia kimaradt ebből a bővítési körből. (Dr. Vida, 2011)

Ráébredve a regionális együttműködés hatékony mivoltára, 1999 és 2004 között új lendületet kapott a közép-európai formáció. Az 1999-es Pozsonyi Nyilatkozatban fektették le azt az együttműködési keretrendszert, amely napjainkig meghatározza a V4-et. Az együttműködés elsődleges célja volt, hogy a már NATO-ban aktívan tevékenykedő tagállamok segítsék Szlovákia felvételét, valamint a négy ország közösen készüljön fel az Európai Unióba történő csatlakozásra. (Dr. Vida, 2011) (Orzelska-Staczek & Bajda, 2021)

A negyedik szakasz a *bing bang*-nek nevezett 2004-es EU bővítés utánra tehető, ahol egyszerre vették fel mind a négy visegrádi országot. Elmondható, hogy 1990-es évek elején kitűzött közös külpolitikai cél megvalósult, hiszen mind a négy állam részesévé vált az euroatlanti integrációnak. A Visegrádi Négyek közötti együttműködés következő szakaszának kulcsfontosságú elemévé vált, hogy mind az EU-n, mind a NATO-n belül hatékonyan érvényesítsék nemzeti érdekeiket. A lehetőségeikhez mérten, a nemzeti érdekek nem mindig voltak azonosnak tekinthetőek a négy ország között, azonban ezek „közössé” változtatása jelentős döntésformáló erővé tudta alakítani a viszonylag kis méretű és kevés befolyással bíró közép-európai országokat. (Dr. Vida, 2011)

A korszakmeghatározások kiegészítése és pontosítása érdekében fontos megemlíteni a biztonságpolitikai perspektívát is, amely alapján a 2014-ben jogtalanul annektált Krím-félsziget eseményei következtében a közép- és kelet-európai államok biztonságpercepciója egyértelműen megromlott. Ennek következtében olyan egyéb formációk is megszülettek, amelyek kiegészítették a V4 együttműködését. (Orzelska-Staczek & Bajda, 2021)

A Visegrádi Négyek tekintetében fontos leszögezni, hogy a négy ország közötti kooperáció tisztán kormányközi alapokon működik és semmilyen elemében nem szupranacionális, ellentétben például az Európai Unióval. A kormányközi jelleg legnagyobb hátránya, hogy az adott szervezet nem képes tényleges, akár jogi érvényű kötőerővel bíró döntéseket meghozni, csakis olyanokat, amelyeket egy intenzív politikai egyeztetés előz meg. Még ekkor sem tekinthető „kötelező érvényűnek” az adott döntés, hiszen a döntés végrehajtása nagyban függ az adott állam politikai szándékától is. A kormányközi jelleg nem tud jelentős eredményeket elérni, ugyanakkor a laza, politikai párbeszédre alapuló formátum a V4 számára mégis előnyösnek tekinthető, ugyanis a különböző intenzitással folytatott konzultációk és a hiányos intézményi struktúra ideális egy olyan formáció számára, amelynek célja, hogy befolyásolja egy nagyobb integrációs szervezeten belül végbemenő folyamatokat. (Strážay, 2018)

Elmondható, hogy a kormányköziség révén a V4 nem rendelkezik a klasszikus értelemben vett intézményi struktúrákkal. Ez leginkább annak köszönhető, hogy a négy ország által meghatározott olyan együttműködési területek, mint a külpolitika, a belügy, az oktatás, a kutatás-fejlesztés, a környezetvédelem, az infrastruktúra, valamint a közös határok menti kooperáció mind olyan területek, amelyek kialakításáért elsősorban a szuverenitással rendelkező az államok a felelősek. Ennek okán a V4-en belül nem hoztak létre állandó intézményi struktúrát, így nincs adminisztratív szerve (titkársága), általános politikai fóruma (közgyűlése), jogalkotó- vagy jogalkalmazó szerve (bírószága), végrehajtó szerve (bizottsága vagy tanácsa), valamint költségvetési szerve (gazdasági tanács vagy számvevőszék). Azonban, annak ellenére, hogy a Visegrádi Négyek nem rendelkeznek belső szervekkel, a nem-klasszikus értelemben mégiscsak rendelkezik egy laza „intézményesüléssel”, amely három módon nyilvánul meg. (Dr. Remek, 2014)

Az első az 1999-es Pozsonyi Nyilatkozatban létrehozott elnökségi rendszer, amely rotációs alapon működik a négy ország között. Egy elnökségi ciklus július 1-től a következő év június 30-áig tart. *„Az elnöki tisztséget betöltő tagállam viszi az Együttműködés ügyeit, szervezi a találkozókat, és mindenekelőtt a kooperáció fejlesztésén és hatékony érdekérvényesítési lehetőségein dolgozik.”* (Horváth, 2019)

5. ábra A 2021/2022-es magyar V4 soros elnökség logója.
<https://www.ludovika.hu/blogok/ot-perc-europa-blog/2021/07/16/magyar-v4-soros-elnokseg/> (letöltés ideje: 2022. 04.13.)

A második az egyedüli állandó személyzetet kívánó intézmény, a Nemzetközi Visegrádi Alap. Az Alapot 2000-ben hozták létre azzal a céllal, hogy előmozdítsa a négy ország államközi

kapcsolatait, amelyhez pénzügyi finanszírozás és hozzájárulást adnak a tagállamok. Az Alap erősíti a V4-ek puha hatalmi jellegét, ugyanis elsődlegesen olyan pályázatokat bírál el, amelyek leginkább az oktatásra, a határokon átnyúló projektekre, a kultúrára, a kutatás-fejlesztésre, a turizmus fejlesztésre, a közpolitika fejlesztésére, valamint a regionális fejlődésre irányulnak. (Gebhard, 2013) (Horváth, 2019)

A harmadik intézmény a V4-en „*kívüli*” együttműködési platform, a „V4+”. A V4+ célja, hogy a Visegrádi Országok csoportjának bővítése nélkül mégis elősegítsen egy nemzetközi együttműködési kezdeményezést. A V4-ek egyként lépnek fel és hívnak meg egy harmadik országot, amellyel különböző területek vonatkozásában – leginkább pénzügyi, kereskedelmi és energetikai téren – folytatnak politikai konzultációt. A V4+ értékes platformnak tekinthető, ugyanis olyan államokkal, államcsoportokkal folytat rendszeres konzultációt, mint a skandináv országok, a balti országok, a Benelux államok, valamint Ausztria, Szlovénia, Bulgária, Románia, Japán és Dél-Korea. (Strážay, 2018) (Józwiak, 2018)

A Visegrádi Négyek az Európai Unióban

A Csehország, Lengyelország, Magyarország és Szlovákia alkotta formáció az Európai Unión belül tevékenykedik a leginkább, ahol másik 23 tagállammal együtt próbálják meg befolyásolni az európai integrációt a különböző szakpolitikai kérdések mentén. A V4-ek részéről történő érdekérvényesítés az EU döntéshozatali szerveiben zajlik, pontosabban az Európai Tanácsban, az Európai Unió Tanácsában, az Európai Bizottságban, valamint az Európai Parlamentben.

Az Európai Tanács az EU tagállamainak állam- és kormányfőiből álló szerve, amelyen a 27 tagállam vezetői mellett részt vesz mind Európai Tanács, mind az Európai Bizottság elnöke. Ezen intézmény jelöli ki az Európai Unió számára az általános politikai irányvonalat és az Unió jövőjével kapcsolatos prioritásokat határozza meg. Mivel a döntéshozatalban – vagyis a jogalkotás folyamatában – nem vesz részt, így jelentőségét tekintve hasonló, mint más kormányközi-konzultációs szerveknek, azonban Visegrádi Négyek számára ez az intézmény is kiemelten fontos abból a szempontból, hogy más európai vezetőkkel konzultálva határozhatják meg az Unió fejlődési irányát. (Bóka, et al., 2019)

Az Európai Unió Tanácsa foglalkozik a szakpolitikai döntéshozattal. Ez az intézmény felelős a tagállami szakpolitikák koordinálásáért, a közös kül- és biztonságpolitikáért, a nemzetközi megállapodásokért és a költségvetés kidolgozásáért. A szakpolitikai felelőssége révén, ez az intézmény szerves része az EU jogalkotási folyamatának. A résztvevő tagállami

miniszterek több formációban is üléseznek, ahol egy szavazás történhet egyszerű vagy minősített többséggel, valamint egyhangúlag. Ebben a vonatkozásban a tagállamok szakminiszterei vesznek részt a tárcájuknak megfelelő szavazáson. A V4-ek szempontjából ezen szerv egyik legfontosabb funkciója a rotációban működő soros elnökségek, hiszen az elnökségek révén lehetőség van arra, hogy a négy ország közös elképzeléseket valósítson meg, akár négy elnöki cikluson keresztül, amely folytonosságot és hangsúlyosságot jelent egy adott szakpolitikára vonatkozóan. (Bóka, et al., 2019)

Az Európai Bizottság az Európai Unió egyik szupranacionális szerve, népszerű és egyszerű magyarázatok szerint a Bizottság az *EU kormánya*. (Kormányportál (2010-2014), n. a.) Az elnök, a kül- és biztonságpolitika főképviselő, valamint az alelnökökön kívül a Bizottságba minden állam egy biztost delegál. Hasonlóan egy kabinetben lévő pozíciókhoz, a különböző biztosok különböző „tárcákat” kaphatnak, amelyek az Unió egy-egy specifikus területével foglalkozik. A jelenlegi, Ursula von Der Leyen vezette Bizottságban Csehország az „Értékek és átláthatóság”, Lengyelország a „Mezőgazdaság”, Magyarország a „Szomszédságpolitika és bővítés”, valamint Szlovákia az „Intézményközi kapcsolatok és tervezés” tárcáját kapta meg. (Biztosi Testület 2019-2024, n. a.)

Végezetül, az Európai Parlament társjogalkotóként és a politikai párbeszéd alapvető helyszínéként egy kiemelten fontos intézmény a V4-ek számára. A közvetlen és titkos módon választott parlamenti képviselők száma lakosságárányosan kerül elosztásra a tagállamok között, azonban az Egyesült Királyság kiválásával a korábbi 751 fős EP-ben jelenleg 705 képviselő van, amely változás révén jelentősen átalakultak a tagállami mandátumok számai. A Visegrádi Négyek közül a legtöbb képviselői hellyel Lengyelország rendelkezik (52), őt követi Csehország és Magyarország (21-21), majd Szlovákia (14). Annak ellenére, hogy az Európai Parlamentben pártcsaládok alapján vannak elosztva a képviselők, valamint az adott tagállamhoz tartozó képviselői mandátumokon több nemzeti párt is megosztozhat, így is fontos leszögezni, hogy a V4 országok kormánypárti EP képviselőiken keresztül jelentős befolyásoló tényezők lehetnek egy parlamenti szavazás során. (European Parliament, 2020)

A Visegrádi Négyek biztonság- és védelempolitikája

Az 1991 óta létező Visegrádi Csoportot nem csak azon közös elgondolás köti össze, miszerint a volt szocialista országoknak mihamarabb részesülniük kell az euroatlanti integrációból, hanem az azonos biztonsági környezetük és -percepciójuk is. A V4-ek belső interakcióit vizsgálva elmondható, hogy a közös álláspontok és érdekek kialakítása nem mindig

simulékony. Ez leginkább abban jelenik meg, hogy a négy ország külpolitikai elképzelései, valamint a meglévő nemzeti érdekeik révén eltérően vélekednek bizonyos integrációs és biztonsági kérdésekről. Az integrációs kérdések viszonylatában a „Nemzetek Európája”, vagyis az erős nemzetállamokon keresztül megvalósított Európai Unió tekintetében viszonylag azonos az egyetértés, hiszen a szuverenitásukat és függetlenségüket visszanyerő posztszovjet államokként óvatos hozzáállást tanúsítanak az elmélyített integráció, különösképpen a szupranacionális irányba történő fejlődéssel kapcsolatban. Ugyanakkor ezek gyakorlati megvalósítása már több kérdést is felvet. (Takács, 2018)

Elmondható azonban, hogy az integrációs és külpolitikai kérdésekben való eltérés ellenére a V4-ek a védelmet érintő kérdésekben már egységesebbek. A fő stratégiai kihívásnak Oroszország tekinthető, amely nemcsak a biztonság katonai eleme alapján tekinthető közvetlen vagy közvetett fenyegetésnek, hanem a V4 országok számára leginkább releváns energiabiztonság tekintetében is. A V4 tagállamai erősen függenek az orosz energiahordozók importjától, ami nehéz biztonságpolitikai helyzetbe hozza a közép-európai országokat. Ennek okán a V4 nagyban támaszkodik mind az Európai Unió, mind az Észak-atlanti Szerződés Szervezete nyújtotta védőernyőre, azonban az Oroszországgal fenntartott gazdasági kapcsolatok miatt a Visegrádi Országoknak egyszerre kell figyelembe vennie mind a nyugatról, mind a keletről érkező impulzusokat. A V4-en belül emiatt enyhe különbségek alakultak ki, ahol Lengyelország – a kalinyingrádi orosz exklávé képében megjelenő közös határ miatt – jelentősen tart Oroszországtól, emiatt nagyobb fokú elköteleződést mutat a transzatlanti és európai intézmények iránt. Csehország bár közvetlenül nem érintett, az ő külpolitikai fókuszában az emberi jogok állnak, így a politikai ellenfelek kiiktatása, az átlag orosz állampolgár túlzott befolyásolása, manipulációja és erőszakos elnyomása, valamint az autoriter állami rendszert kiépítő Oroszországgal ellenes véleményeket hangoztatja legtöbbször. Magyarország és Szlovákia Oroszországhoz fűződő viszonyát pragmatikusnak lehet leírni, ahol az olyan tényezők, mint a viszonylag nagy földrajzi távolság, az erős energiafüggőség, a kisebb jelentőségű gazdasági teljesítőképesség, valamint az EU és a NATO tagság mind olyan tényezők és változók, amelyek révén hol intenzívebb, hol elenyésző az eurázsiai nagyhatalommal való viszony. (Rácz, 2014)

A Visegrádi Négyek számára az EU Kül- és Biztonságpolitikája, valamint Biztonság- és Védelempolitikája kulcsfontosságú, amelyet közös elképzeléseik alapján igyekeznek formálni. Az Oroszország jelentette fenyegetés nem jelenik meg olyan markánsan az EU percepciójában, mint az Észak-atlanti Szerződés Szervezete esetében, ugyanis az EU biztonsági helyzetét sokkal

inkább a transznacionális, nem-katonai jellegű fenyegetések befolyásolják leginkább. A 2015-ben bekövetkezett migrációs válság nem csak az EU külső, hanem a schengeni egyezmény következményében „lebontott” belső határookra is jelentős nyomást helyezett. Az illegális és irreguláris migráció nemcsak az EU egészét, hanem a tagállamok kapacitásait is leterhelte, amely a gazdasági visszaesés mellett bizonyos államigazgatási és ellátói funkciók romlását eredményezte. Az illegális migráció önmagában egy kiemelt kockázat, azonban ennek következménye lehet a vallási szélsőségek elterjedése, amely végső soron a terrorizmus fenyegetéséhez vezethet. (Takács, 2018)

A V4 legmarkánsabb védelempolitikai eredménye a 2016-ban felállított EU V4 Harccsoport. A teljes műveleti készenlétet 2016 januárja és júniusa között érte el, így váltásidőszaktól függetlenül 1500 fővel legalább 30 napig tud feladatokat végrehajtani. Bár még erre a gyakorlatban nem került sor, a harccsoport akár az Európai Unión kívül is bevethető, amely esetben akár további 120 nappal meghosszabbítható a települése. (Jankowski, 2018) A V4-ek szempontjából fontos tényező, hogy a különböző EU-s műveleteken kívül (EUFOR Althea¹² és EUTM Mali¹³) a közép-európai tagállamok számára a hasonló stratégiai kultúra, a haderő mérete és minősége, valamint a technológiai fejlettség egybekötik a V4 országait, azonban ezen tényezők elhatárolják őket az EU többi tagállamától a védelempolitika tekintetében. A közös, modulárisnak számító EU tagállami haderők kialakítása érdekében az EU három olyan kritikus területet fogalmaz meg, amely javítja a V4-ek felzárkóztatását. A képességfejlesztés, beszerzés és védelmi ipar; a multinacionális egységek létrehozása és határokon átvélő tevékenységek folytatása; valamint az oktatás, kiképzés és gyakorlatok terén történt előrelépések hozzájárulnak a V4-ek EU-n belüli biztonság- és védelempolitikai folyamatainak befolyásolásához. (Farkas & Hronyecz, 2021)

A Visegrádi Négyekről szóló fejezet rész összegzéseként fontos megállapítás, hogy a közép- és kelet-európai államok által működtetett regionális együttműködések közül a V4 messze a legsikeresebb. A konzultációs jellegű, kormányközi alapon működő együttműködés attól sikeres, hogy az együttműködés tartalma a tagállamok politikai akaratától függ. Ez magával vonzza azt is, hogy politikai akarat híján a V4 sem telik meg tartalommal, amely mindig felveti az együttműködés további szükségességét és fenntartását. Azonban a V4-ekkel foglalkozó szakértők szerint (Takács, 2018) (Strážay, 2018) úgy gondolják, hogy a Visegrádi Csoport legnagyobb vonzerője pont a kötetlenségben rejlik, hiszen egy olyan platformként tartják

¹² Az EU Bosznia-Hercegovinában működő békeművelete.

¹³ Az EU Maliban működő, kiképzői feladatokat ellátó békeművelete

számon a V4-et, amelyet szükség esetén használ Csehország, Lengyelország, Magyarország és Szlovákia. Ez a fajta szükség kiterjedhet az EU-t érintő stratégiai vagy szakpolitikai kérdésekre, de kiterjedhet a tagállamok közötti gazdasági, politikai vagy társadalmi viszonyokra, valamint a biztonságra is. Mindenképp fontos leszögezni, hogy a regionalizmus előmozdításában kiemelt szerepet játszik a V4, amellyel a közép-európai szubkomplexum meghatározó formációjává vált.

A Közép-Európai Védelmi Kezdeményezés

A Közép-Európai Védelmi Kezdeményezést¹⁴ hat részes ország (Ausztria, Csehország, Horvátország, Magyarország, Szlovákia és Szlovénia) és egy megfigyelő ország (Lengyelország) hozta létre 2010-ben. A kezdeményezés kizárólagosan a védelmi szférában történő együttműködésre terjed ki, amely egy szűk, de pontosan lehatárolt keretet ad a Kezdeményezésnek. A hat közép-európai ország közötti együttműködés olyan előnyöket realizál a védelem területén, amelyeket az országok önállóan nem lennének képesek megvalósítani. Ennek okán a közös szakpolitikai egyeztetés egy többnemzeti

6. ábra A Közép-Európai Védelmi Kezdeményezés állandó tagállamai (Lengyelország megfigyelőként nincs szemléltetve). <https://mapsontheweb.zoom-maps.com/image/162351070258> (letöltés ideje: 2022.04.09.)

elképzelés szerint történik, amelynek célja a haderőre és védelempolitikára vonatkozó megoldások kialakítása, miközben a kialakításkor figyelembe veszik a csökkenő nemzeti képességeket és az egyre szűkösebbé váló védelmi költségvetéseket. (Csiki Varga, et al., 2012) A Közép-Európai Védelmi Kezdeményezés célja, hogy a résztvevő államok regionális érdekeinek hangoztatásával hozzájáruljanak a regionális biztonság erősítéséhez, mind az EU, mind a NATO keretében. Az együttműködés különösen az uniós politikák összehangolására, a közös regionális kihívások és veszélyek kezelésére, valamint a részes államok haderői közötti projektek kezdeményezésére és a kapacitásépítésre irányul. (Central European Defence Cooperation, 2020)

Szerkezetét tekintve, az Együttműködés szervezeti struktúra nélkül működik. Kizárólag egy évenkénti rotációban működő elnöki rendszer működik, amely pozíciót a hat tagállam valamelyike tölt be. A legáltalánosabb szinten a tagállamok védelmi miniszterei,

¹⁴ Central European Defense Initiative (CEDC)

védelempolitikai igazgatói és államtitkárai rendszeres egyeztetései zajlanak. (Central European Defence Cooperation, 2020) A CEDC alapvető működési mechanizmusa, hogy a tagállamok közötti egyműködés *többsebességes* jelleggel történik, így lehetőség van az tagállamok szabad akarata szerint meghatározott kezdeményezésekből kimaradni. Ennek hátránya, hogy ezzel csak tovább mélyülnek az eddigi képesség béli különbségek, előnye viszont, hogy a kevésbé fontosnak ítélt kezdeményezésre való erőltetett erőforrás-pazarlás helyett a tagállamok jelentőségteljesen tudják felhasználni a védelmi fejlesztésekre szánt pénzügyi keretüket. Kiemelt eredménynek tekinthető a szervezet működése szempontjából, hogy a közös fejlesztések gyakorlati megvalósítására vonatkozó részleteket az adott terület tagállami szakértői vitatják meg, különböző műhelyi események alkalmával. (Csiki Varga, et al., 2012)

A ténylegesen megvalósuló katonai és védelmi kooperációkon túl ezeken a műhelyeken az adott témakörök alapján, a szakértők vitatják meg a kialakítandó kezdeményezés részleteit, majd a véglegesítés alkalmával egy konkrét javaslatot terjesztenek elő, amelyet a tagállamok elfogadhatnak, illetve jelezhetik részvételi szándékukat. Ilyen kezdeményezésnek számítanak: (Csiki Varga, et al., 2012) (Németh & Csiki Varga, 2015)

7. ábra A Közép-Európai Védelmi Kezdeményezés logója. <https://cedc.info> (letöltés ideje: 2022.04.09.)

- Az Ausztria és Horvátország által készített jelentés-javaslat a Különleges Műveleti Erők képzésében történő együttműködésről;
- A 2010-ben megalakult cseh székhelyű Multinacionális Logisztikai Koordinációs Központ keretében egy Összesített Logisztika Támogató Csoport létrehozása;
- Továbbá Csehország az Atom- Biológiai és Vegyivédelem területén szorgalmaz együttműködést;
- A hazánk által készített jelentés-javaslat a Házilag Készítésű Robbanószerkezet elleni¹⁵ együttműködés elmélyítéséről;
- Az EUFOR Althea műveletben lévő magyar és osztrák békefenntartó kontingens közvetlen, közös együttműködése.

A CEDC tekintetében elmondható, hogy a közép-európai államok védelmi szférái szempontjából egy kiemelten fontos regionális együttműködés. Hasonlóan a Visegrádi Négyekhez, ez a formáció is inkább egy konzultációs platform az EU és a NATO, sőt, még a

¹⁵ Counter-Improvised Explosive Device

V4 számára is. Ugyanakkor a V4-gyel szemben fontos megállapítani, hogy ezen szerveződés jellegzetessége kizárólag a védelmi kérdések tekintetében folytatott konzultációkra koncentrálódik, amely révén jelentős súlya van a haderőfejlesztések, a védelmi képességek és a nemzetközi szerepvállalások alakításában.

A Bukaresti Kilencek

A biztonság- és védelempolitika szempontjából a Bukaresti Kilencek a legfontosabb közép-európai regionális együttműködés. A formáció 2015. november 4-én alakult Bukarestben. A Bulgária, Csehország, Észtország, Lengyelország, Lettország, Litvánia, Magyarország, Románia és Szlovákia alkotta formációról elmondható, hogy mindegyik tagállam tagja az Európai Uniónak és a NATO-nak. (Bukaresti Deklaráció, 2015)

8. ábra A Bukaresti Kilencek tagállamai (kékkel jelölve).
<https://www.civildaily.com/news/who-are-the-bucharest-nine-b9-countries/> (letöltés ideje: 2022.04.10.)

Geopolitikai szempontból külön kiemелendő, hogy ezen kilenc ország a NATO keleti szárnyának tagállamai. Továbbá, a B9-et olyan országok alkotják, amelyek a hidegháború vége előtt a keleti blokkhoz tartoztak, vagy a Szovjetunió részei voltak. A Szovjetunió jogutód állama jelentős befolyással bírt a szervezet létrehozásakor, ugyanis az Oroszország által elkövetett 2014-es agresszió stratégiai sokként érte ezeket az államokat (Sergiy, 2019).

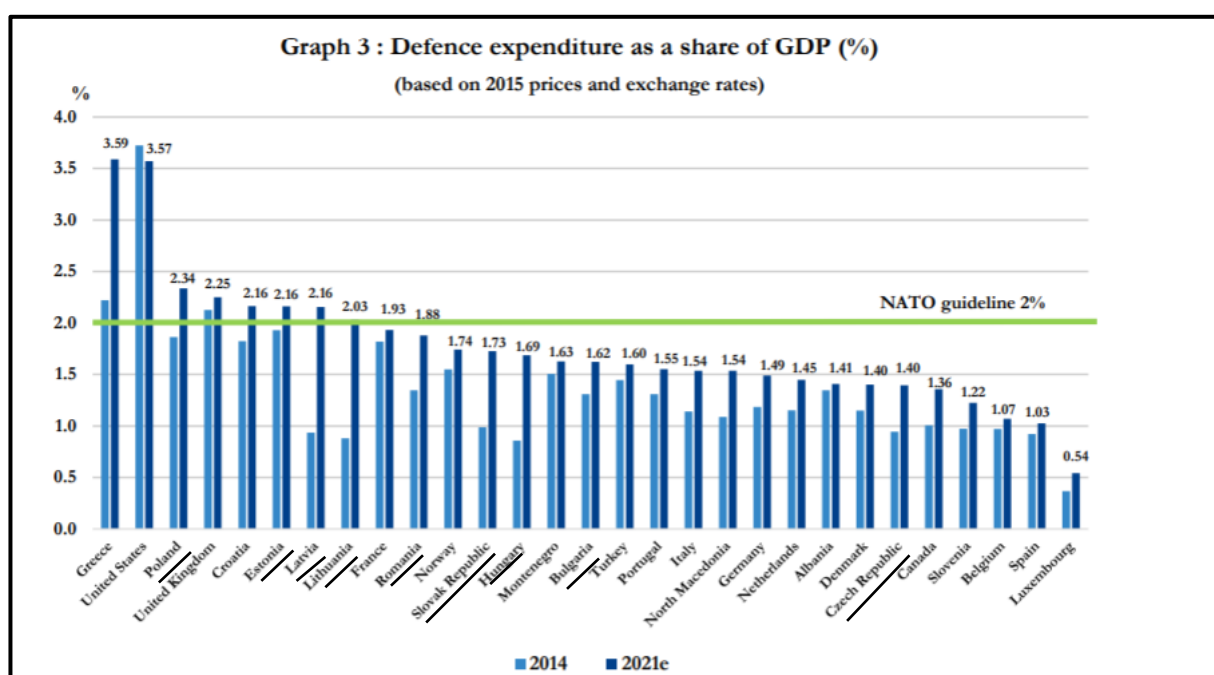
A Ukrajnában bekövetkezett helyzetre reagálva, a két leginkább fenyegetett – Oroszországgal közvetlen szomszédságban lévő – állam, Lengyelország és Románia indítványozta az együttműködés megindítását a NATO keleti tagállamai között. A közép-európai biztonsági szubkomplexumon túl, a térség tágabb, eurázsiai superkomplexumra¹⁶ vonatkoztatott értékelése szerint a biztonság katonai elemében Oroszország jelenti a legnagyobb állam-képében megjelenő fenyegetést. Ezzel valamelyest szembemenve, az orosz percepció szerint a hidegháború végével a közép- és kelet-európai államok az Észak-atlanti Szerződés Szervezetébe történő felvétele egzisztenciális fenyegetésként jelent meg az orosz

¹⁶ Az EU-európai és a posztsovjét regionális biztonsági komplexumok fúziója.

stratégiai gondolkodásban, amely végső soron arra készítette Oroszországot, hogy ne engedjen további befolyásvesztést a posztszovjet térségben. (Sergiy, 2019)

A B9 kiemelt célja – A közép-kelet-európai NATO tagállamok védelmi költségvetései

Annak érdekében, hogy a kilenc keleti¹⁷ tagállam megfelelő reagálóképességet, valamint adekvát védelmet alakítson ki az orosz revansizmussal szemben, a B9 tagállami kötelezettséget vállaltak arra, hogy teljesítik a 2014-es walesi NATO csúcson (Csiki Varga, et al., 2014) meghatározott évi 2%-os védelmi költségvetés elérését.

9. ábra A NATO tagállamok védelmi költségvetései GDP arányosan.
https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2022/3/pdf/220331-def-exp-2021-en.pdf (letöltés ideje: 2022.04.13.)

Az alábbi diagramból leolvasható, hogy a Bukaresti Kilencek tagállami 2014 óta mekkora mértékben teljesítették ígéretüket a védelmi költségvetés emelésének tekintetében. GDP arányosan Bulgária 1.60, Csehország 1.40, Észtország 2.16, Lengyelország 2.34, Lettország 2.16, Litvánia 2.03, Magyarország 1.69, Románia 1.88, valamint Szlovákia 1.73 százalékos védelmi költségvetést ért el 2021-ben. Elmondható, hogy a 30 NATO tagállamból összesen nyolc teljesíti a 2%-os védelmi költségvetést, amely nyolcból csak négy B9 tag van. A maradék öt B9 tag – név szerint Bulgária, Csehország, Magyarország, Románia és Szlovákia – még nem érték el a GDP 2%-os védelmi költségvetést, azonban a 2014 óta jelentős növekedés érték el.

¹⁷ A NATO keleti szárnyhoz tartozás értelmezése szerint.

Az évek során a leglátványosabb növekedést Lettország, Litvánia, Szlovákia és Magyarország produkálta.

A diagrammból nem olvasható le, azonban fontos leszögezni, hogy a hidegháború utáni „hurraoptimizmus” (Farkas, 2022) következtében a legtöbb európai országnál egy általános csökkenés volt megfigyelhető a védelmi kiadások tekintetében, hiszen a biztonsági környezet nem tette indokolttá a haderő extenzív fejlesztését, finanszírozását. A krími-félsziget annexiója fordította meg ezt a folyamatot, ugyanis a NATO európai tagállamai ráébredtek a védelmi képességeik hiányosságaira, így újból indokoltnak látták a védelmi költségvetéseik fokozatos és folyamatos növelését. A folyamatot tovább gyorsította Donald Trump transzatlanti politikája (Patrick, 2018) is, amely révén a volt elnök bírálta azokat a „potyautas” NATO tagállamokat, akik nem teljesítették a 2%-os védelmi költségvetést és kizárólag az Amerikai Egyesült Államok aránytalanul nagy védelmi költségvetése nyújtotta biztonsági garanciák miatt vannak a transzatlanti szövetségben. (Csiki Varga & Pércsi, 2021)

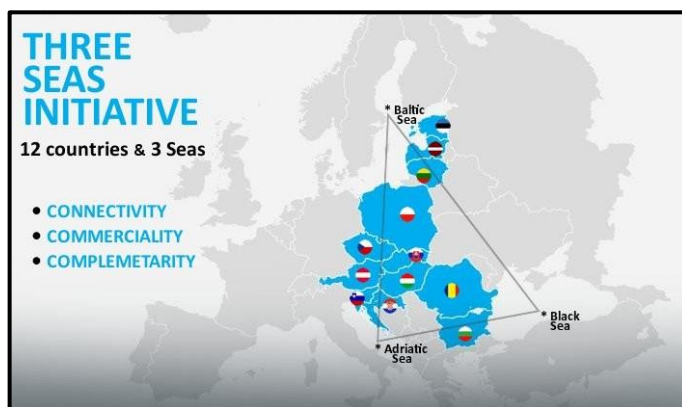
Ezek alapján elmondható, hogy a védelmi kiadásokkal kapcsolatos trendek jó irányba mutatnak, valamint fontos szempont lett a NATO standardok alapján végbemenő haderőfejlesztések végrehajtása, amelyet az interoperabilitás jegyében tesznek meg a B9 tagállamai. A közép- és kelet-európai országok a B9 keretein belül nemcsak más NATO tagállamokkal, – legfőképpen az Egyesült Államokkal – hanem Ukrajnával is konzultálnak és együttműködnek bizonyos védelmi kérdésekben. A formáció számára a más államokkal való együttműködés kiemelten fontos, ugyanis önmeghatározása alapján *„a Bukaresti Kilencek Nyitott platform a konzultációra és a párbeszédre, amelynek célja a transzatlanti biztonság megerősítése”*. (Orzelska-Staczek & Bajda, 2021)

A B9 az egyedüli olyan regionális együttműködés, amelyet egy konkrét biztonsági problémára való reagálás hívott életre. Jelentősnek mondható, hogy az Észak-atlanti Szerződés Szervezetén belül létrejött egy olyan NATO-n belüli *mikroszintű szerveződés*, amelyben a 30 tagállamból kilenc vesz részt. A NATO tagállamainak közel harmada arra használja ezt a regionális együttműködést, hogy a NATO keleti szárnyán lévő tagállamok közös álláspontját eredményesebben tudja hangoztatni. Azonban, a B9-en belül sincs abszolút egyetértés az Oroszország jelentette biztonsági fenyegetés megítélésében, ugyanis az olyan, közvetlenül határos országok, mint Románia, Lengyelország vagy a Balti-országok keményebb biztonság- és védelempolitikai irányvonalat akarnak kialakítani az eurázsiai nagyhatalommal szemben. A többi, nem-határos tagállam szempontjából szintén kiemelkedő fenyegetést jelent Oroszország, ugyanakkor fellépésük egy enyhébb direktívát takar, amelyben hangsúlyosabb eszközként

jelenik meg a kettős megközelítés alkalmazása. (Trakimavičius, 2019) A B9-en belül emiatt érezhető egy bizonyos széthúzás, hiszen az eltérő nemzeti biztonsági percepciók, illetve az egyenlőtlen léptékű védelmi kiadásokkal kapcsolatos növekedések törésvonalakat hoznak létre a tagállamok között, azonban az eddig évek tapasztalatai alapján a Bukaresti Kilencek továbbra is egy sikeres regionális együttműködésnek tekinthető. (Orzelska-Staczek & Bajda, 2021)

A Három Tenger Kezdeményezés

A Három Tenger Kezdeményezés¹⁸ alapvető célja, hogy a közép-kelet-európai államok között elmélyítse az Európai Unión belüli gazdasági integrációt. A formációt 2015-ben 12 ország alapította lengyel-horvát kezdeményesre. A formáció magába tömörítette Ausztriát, Bulgáriát, Csehországot, Észtországot, Horvátországot, Lengyelországot, Lettországot, Litvániát,

10. ábra A Három Tenger kezdeményezés tagállamai.
<https://www.ceep.be/three-seas-initiative-investment-fund-established/>
(letöltve: 2022.04.16.)

Magyarországot, Romániát, Szlovákiát és Szlovéniát. A TSI – hasonlóan a Visegrádi Négyekhez – szoros történelmi kötődéssel bír, ugyanis az együttműködés az első világháború utáni lengyel szövetségi elképzelés mintáján, az *Intermarium*on (Tycner, 2020) alapszik. A Három Tenger kezdeményezés az *Intermarium* örökségének tekinthető, hiszen összeköti az Adriai-, a Balti- és a Fekete-tengert. (Górka, 2018)

A kezdeményezés szándéka, hogy a tagállamai között előmozdítsa egy szorosabb együttműködést az energia, az infrastruktúra, és a digitalizáció fejlesztése érdekében. Ezen felül új beruházásokat, gazdasági növekedést és energiabiztonságot céloz meg. A jelentős gazdasági vonatkozásokon túl a szervezet politikai jellegű is, hiszen szabályszerű, hogy a gazdasági ügyek intézése során intenzív politikai konzultáció zajlik a résztvevő felek között. (Górka, 2018)

A TSI egyfajta makroregionális gazdasági együttműködésként is értelmezhető, ahol a cél a közép-kelet-európai országok piaci helyzetének javítása, valamint a versenyképesség kialakítása a nyugati EU tagállamokkal szemben. Fontos leszögezni, hogy a TSI nem az EU

¹⁸ Three Seas Initiative (TSI)

ellenében jött létre, hanem pont, hogy az integráció előmozdításáért, amelyet regionálisan, nem pedig intézményi szinten kívánnak elérni a részes tagállamok. Az energia, a közlekedés és szállítás, valamint a digitális infrastruktúra területén történő előrelépések segítik az euroatlanti gazdasági és politikai kapcsolatok javulását. (Górka, 2018)

A TSI számára kiemelt cél a kereskedelem fejlesztése, kifejezetten az energiaszektorban, ugyanis a térséget jelentősen érinti az energiahordozók importjából fakadó, külső államoktól való energiafüggés. E tekintetben a kőolaj és földgáz, illetve a cseppfolyósított földgáz, az LNG¹⁹ behozatalára szorul. A TSI számára a biztonság szektoriális felfogása alapján megállapítható egyedüli kihívása az energiabiztonság. A térségre általánosan is jellemző az Oroszországtól való energiafüggés, azonban a TSI ezen kérdéskört kiemelten kezeli. A kivételes energiabiztonsági fókusz ellenére elmondható, hogy a Három Tenger Kezdeményezés (még) nem rendelkezik biztonságpolitikai relevanciával. (Górka, 2018)

Marek Górka (Górka, 2018) a TSI államokat öt csoportba sorolta:

- Balti államok
- Visegrádi országok
- Bulgária és Románia
- Horvátország és Szlovénia
- Ausztria

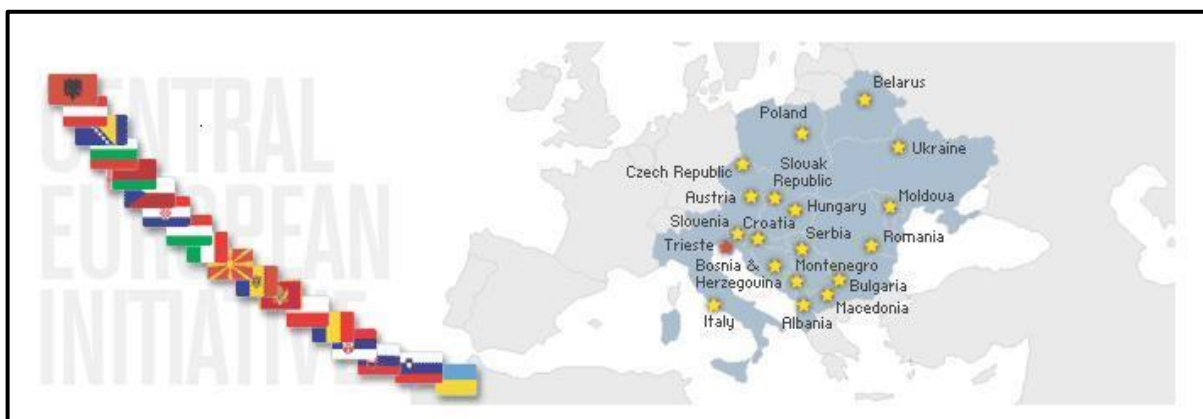
11. ábra A Három Tenger kezdeményezés logója. <https://3seas.eu/media/news/three-seas-registered-as-a-trademark-with-euipo> (letöltés ideje: 2022.04.15.)

A Balti államok erősen függenek a külföldi befektetőktől, az Oroszországgal történő kereskedelmük viszályokkal teli, valamint a balti-országokban élő jelentős orosz-ajkú nemzetiségek miatt kisebbségi problémákkal küzdenek. Visegrádi országok modell országoknak számítanak a volt-keleti blokkhoz országai számára, leginkább a sikeres politikai és gazdasági változásaik miatt. Számottevő problémát jelent a V4 országoknál az illegális migráció és az elmaradt katonai modernizáció. Bulgária és Románia vonatkozásában számos jogállami és átláthatósági probléma van jelen. Horvátország és Szlovénia tekintetében az etnikai feszültségek, valamint az illegális fegyver- és kábítószerkereskedelem okoz nehézségeket. Ausztria a formáció egyedüli olyan állama, amely nem volt a keleti blokk tagja, ez azonban nem jelenti azt, hogy nem rendelkezik belső, vagy külső problémákkal. (Górka, 2018)

¹⁹ Liquified Natural Gas

Végezetül, a Három Tenger Kezdeményezés egy olyan csoportosulás, amelynek célja, hogy szubregionális szinten fejlessze a két- és többoldalú kapcsolatokat az EU tagállamaival. Bár kifejezetten biztonság- és védelempolitikai vetülettel nem rendelkezik a TSI, azonban kihívásnak mégis azon hibrid fenyegetések tekinthetőek, amelyek nemcsak a tagállamok politikai és katonai helyzetét, hanem elsődlegesen a gazdasági, valamint a kulturális, infrastrukturális, informatikai és közigazgatási területeit érinti. A TSI-n belül továbbá fellelhető egy érdekkülönbség a 12 tagállam vonatkozásában, miszerint nem feltétlenül egyeznek a gazdasági érdekek az energiaszektorban, illetve eltérő elképzelésekkel és véleményekkel rendelkeznek az Európát érintő biztonsági fenyegetésekkel kapcsolatban. A Három Tenger Kezdeményezés jövője bizonytalanságokkal teli, ugyanis a pénzügyi források és az esszenciális kereskedelmi kooperáció híján a formáció hamar idejétmúlttá válhat. (Górka, 2018)

A Közép-Európai Kezdeményezés

12. ábra A Közép-Európai Kezdeményezés tagállamai.
https://www.mzv.cz/jnp/en/foreign_relations/international_organisations/cei_central_european_initiative/index.html (letöltés ideje: 2022.04.14.)

A Közép-Európai Kezdeményezés²⁰ a térség egyik legrégebbi szubregionális együttműködési formációja. 17 dél-, közép- és kelet-európai alkotja, pontosabban Albánia, Bosznia-Hercegovina, Bulgária, Horvátország, Csehország, Magyarország, Észak-Macedónia, Fehéroroszország, Lengyelország, Moldova, Montenegró, Olaszország, Románia, Szerbia, Szlovákia, Szlovénia és Ukrajna. A CEI – akkoriban még Quadragonale – 1989. november 11-én alakult Budapesten. A Kezdeményezés célul tűzte ki a jó kormányzás gyakorlatának népszerűsítését, a gazdasági együttműködést, a környezetvédelmet, az interkulturális együttműködést, az oktatás és kutatás területén történő kooperációt, a sajtószabadság eszményének és gyakorlatának népszerűsítését, valamint a politikai párbeszédet, a diplomáciai

²⁰ Central European Initiative (CEI)

kapcsolattartást, a különböző projektek finanszírozását, azonban végső soron az a legfontosabb célkitűzése lett az európai integráció és a fenntartható fejlődés előmozdítása a tagállamok között. (Strážay, 2018) (Central European Initiative, 2021)

A Közép-Európai Kezdeményezés volt az első szubregionális formáció, amelyet a hidegháború befejezése után hoztak létre. A CEI, mint kormányközi szervezet célja, hogy támogassa tagjait a politikai, gazdasági, kulturális és tudományos téren, hiszek ezeken a területeken történő előrelépés közelebb hozza az aspiráns államokat az euroatlanti integráció

13. ábra A Közép-Európai Kezdeményezés logója.
<https://logovectorseek.com/central-european-initiative-cei-logo-vector-svg/> (letöltés ideje: 2022.04.15.)

megvalósításához, adott esetben tovább mélyítik azt. 1989 óta 13 ország csatlakozott, így az évek során egyre heterogénebbé vált. Ennek okán érdemi elhatározások nem tudnak megvalósulni, ugyanis a folyamatosan növekvő tagszám miatt jelentősen nehezebb lett a döntéshozatal és az érdekérvényesítés. Mára a CEI-t inkább használják a tagállamok egy időszakos jelleggel működő politikai konzultációs platformként, mintsem egy integrációt ténylegesen elősegítő szervezetként. (Strážay, 2018)

Mindettől függetlenül, a CEI – a maga eredménytelennek tűnő jellege ellenére – továbbra is egy fontos formációnak tekinthető, hiszen ahogyan azt már a V4-ek esetében is látható volt, a laza politikai konzultációk is képesek érdekérvényesítési jelleggel fellépni, azonban a Strážay által megfogalmazott kritika nem alaptalan, hiszen több állam tekintetében a túlságosan különböző nemzeti érdekek összeegyeztetése egy lehetetlen feladat.

A Salzburg Fórum

14. ábra A Salzburg Fórum tagállamai (sötétetékkel jelölve, tagállamnak számít a képhiba miatt a kifehérített Lengyelország is). <http://www.salzburgforum.org/default.html> (letöltve: 2022.04.16.)

A 1990-es évek végétől Ausztria aktív részese kívánt lenni a formálódó regionális együttműködéseknek, azonban az 1955-ös osztrák államszerződésben (Múlt Kor, 2021) foglalt *örökös semlegesség* kevés mozgásteret engedett a kül- és biztonságpolitikai együttműködések tekintetében. A problémára olyan megoldás született, miszerint egy olyan regionális formációt alakít ki Ausztria és a többi részes állam, amely a határok közötti – inkább belügyi jellegű – transznacionális kihívásokra és fenyegetésekre fókuszál. Fontos leszögezni, hogy a nemzetközi és regionális biztonsági helyzet általános romlása Ausztria semlegességét valamelyest felülírta, illetve a dolgozat által is felvetett elméleti kérdés is, miszerint Ausztria külpolitikai érdekeit eredményesebben tudja érvényesíteni egy olyan regionális együttműködés köré tömörülve, amelyet hasonló méretű és befolyással bíró államok alkotnak. (Müller, 2016)

A hat közép- és kelet-európai ország által – Ausztria, Csehország, Lengyelország, Magyarország, Szlovákia és Szlovénia – létrehozott Fórum 2000-ben indult meg, amely azóta kilenc tagúra – Bulgária, Horvátország és Románia – bővült. A Salzburg Fórum egyfajta kiegészítése a Közép-Európai Védelmi Kezdeményezésnek, ahol a tagállamok nem a védelempolitika területén működnek együtt, hanem sokkal inkább a tagállamok közötti belső határok rendészeti feladatait hangolják össze. (Salzburg Forum, 2021) A 2000 augusztusában létrehozott belbiztonsági együttműködést elősegítő közép-európai formáció célja, hogy erősítése a tagállamok közös rendőri együttműködését.

A Salzburgi Fórum megalakulásakor Ausztria volt az egyedüli alapító tagja, amely ez idő tájt EU-tagállam is volt egyben. Ennek okán a Salzburg Fórum egyik fő célkitűzésévé vált,

hogy a résztvevő államokat felkészítése az EU-csatlakozásra és integrációra. Ezen elképzelés 2004-ben megvalósult, azonban a Salzburg Fórum megmaradt egy olyan szervezetként, amely – hasonlóan a többi, eddig bemutatott szubregionális együttműködéshez – tovább mélyíti az integrációt és előmozdítja a közép-európai államokban végbemenő europaizációt. (Müller, 2016)

A Salzburg Fórum jelenleg három fő területre fókuszál: (Salzburg Forum, 2021)

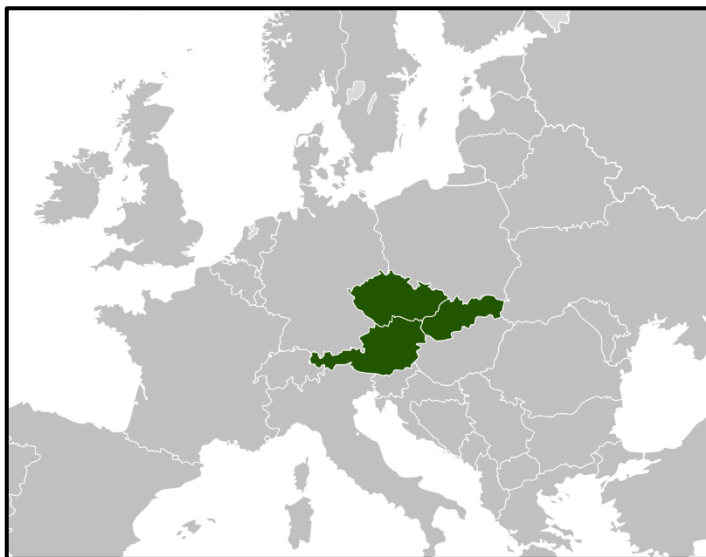
15. ábra A Salzburg Fórum logója.
http://www.salzburgforum.org/Who_are_we/Our_history.html
 (letöltés ideje: 2022.04.16.)

- Együttműködés és lobbitevékenység az EU-n belül
- Regionális együttműködés a rendészet és igazságszolgáltatás terén
- Együttműködés harmadik országokkal

A Salzburg Fórum egy fontos platform arra, hogy tagállamai hatással bírjanak az EU bizonyos szakpolitikáira. A határvédelem, a rendészeti együttműködés, az illegális migráció elleni küzdelem, az illegális kábítószer- és fegyverkereskedelem mind olyan biztonsági kihívások, amelyekre a hasonló biztonságpercepcióval bíró SF tagállamok reagálnak.

A Slavkovi Hármak

A 2015-ben, Ausztria, Szlovákia és Csehország által alapított Slavkovi Hármak többen a Visegrádi Négyek kihívójaként tartják számon. (Groszkowski, 2015) Az együttműködés elnevezése történelmi jelentőségű, ugyanis a délmorvaországi régióban található Slavkovról, – német megnevezéssel Austerlitzről – kapta a nevét, amely az 1805-as *három császár csatájának* helyszíne. (Múlt Kor, 2015) A Hármak egyik leplezett célja, hogy

16. ábra A Slavkovi Hármak tagállamai (Zölddel jelölve).
https://en.wikipedia.org/wiki/Slavkov_Declaration#/media/File:Austerlitz-Format.svg (letöltés ideje: 2022.04.20.)

Csehország és Ausztria között egy laza konzultációs formáció jött létre, amelynek keretében

a két ország újból megerősítheti bilaterális kapcsolatait. A formációba Szlovákia is bekerült, ugyanis Csehország célja volt egy olyan, valamely V4-országgal való átfedést kialakítása, amely révén Ausztria közelebb kerülhet a Visegrádi Csoporthoz. A Slavkovi Nyilatkozatban deklaráltak alapján a Hármak semmilyen formában nem hívja ki a már eddig meglévő regionális együttműködéseket, így a V4-eket sem. (Nič & Dostál, 2015) (Austerlitz Declaration, 2015)

A Hármak az európai integrációs, valamint a határokön átnyúló problémákról szóló politikai konzultáción kívül nem ért el jelentős eredményeket. A 2015-ös létrehozás ellenére az ukrán válságra nem reagált, illetve kirekesztette Magyarországot és Lengyelországot az együttműködésből, amely döntés mögött sokkal inkább politika-ideológiai okok állnak, mintsem egy jelentőségteljes össz-regionális együttműködés létrehozására történő törekvés. (Nič & Dostál, 2015)

A Hármak Csehország számára egy kétoldalú kapcsolatokban megvalósuló új kezdet, ugyanakkor a formáció Ausztria számára a közép-európai politikai izolációból történő kitörés. (Kalan, 2015) A Slavkovi Hármakról elmondható, hogy bár általános megítélése negatív, illetve belső tartalmát tekintve *kietlen*, mégis jelentős, hiszen Közép-Európán belül létrejött egy olyan szervezet, amely ha ellensúlyozni nem feltétlenül tudja, de kiegyenlíti a V4-ek által képviselt regionális együttműködési dominanciát. (Nič & Dostál, 2015)

A Lublini Hármak

A Lublini Hármaknak nevezett együttműködést 2020. július 28-án hozta létre Lengyelország, Litvánia és Ukrajna. Ezen új szerveződés is jelentős történelmi örökséggel bír. A Hármak eredete az 1569-es Lublini Unióig (Encyclopedia Britannica, n. a.) vezethető vissza, amely létrehozta a Lengyel-Litván Uniót.²¹

17. ábra A Lublini Hármak tagállamai. <https://en.topwar.ru/173886-rech-pospolitaja-sovremennogo-formata-zachem-sozdaetsja-ljublinskij-treugolnik.html> (letöltés ideje: 2022.04.23.)

²¹ Az Lublini Unió nem tekinthető reálunióknak, mert a haderővel és pénzügyekkel kapcsolatos kérdések továbbra is állami jogkörök maradtak. Így véleményem szerint az Unióra vonatkozó angolszász szakirodalmi megnevezését tartom pontosabbnak, amely Nemzetközösséggént definiálja a Lengyel Királyság és a Litván Nagyfejedelemség összeolvadását.

A Hármak létrejötte egy új fejezetet hivatott nyitni a három ország egymással való

18. ábra A Lublini Hármak logója.
<https://www.umcs.pl/en/lublin-triangle-poland-lithuania-ukraine,22124.htm> (letöltés ideje: 2022.04.23.)

kapcsolatában, amelynek elsődleges célja az Ukrajna ellen irányuló, Oroszország által elkövetett agresszió elleni közös fellépés megfogalmazása lett. (Bornio, 2022) A résztvevő felek elítélik a krími-félsziget illegitim megszállását, valamint Ukrajna területi

integritásának megsértését a luhanszki és donyecki szakadár területek elszakításával. A Hármak tagállamai elkötelezték atekintetben, hogy elősegítsék Ukrajna csatlakozását a NATO-hoz, illetve más európai integrációs és regionális szervezethez (Đorđević, 2020).

A kelet-közép-európai szerveződés egy jelentős együttműködésnek mondható, amelyet tudatosan a biztonság- és védelempolitika mentén folytatnak. A Lublini Hármak legjelentősebb eredménye a LitPolUkrBrig, vagyis a három ország által felállított többnemzeti dandár. A dandár létrehozásának ötlete már 2009-ben, vagyis jóval a Lublini Hármak megalakulása előtt megfogalmazódott tagállamok között, amelyet később integráltak a formáció keretrendszerébe. A dandár felépítése az EU Harccsoportokat illető szabványa szerint lett kialakítva, így a három zászlóaljból és számos különleges műveleti elemből álló magasabbegység 2014-ben alakult meg. A főleg válságreagáló feladatokra szánt többnemzeti dandár 2016-ra érte el a teljes műveleti készenlétet. (Ministry of National Defence – Republic of Lithuania, 2017)

19. ábra A litván-lengyel-ukrán többnemzeti dandár emblémája.
<https://mobile.twitter.com/MNBHQ/photo> (letöltés ideje: 2022.04.22.)

Az orosz-ukrán háború 2022. február 24-ei kitörése után – a többi kelet-közép-európai vonatkozású regionális együttműködés mellett – felértékelődött a Lublini Hármak szerepe. Oroszország álláspontja szerint, az általa megindított *különleges katonai művelet* révén megálljt parancsol a NATO további, keletre irányuló terjeszkedésének. Mivel a formáció egyik célja, hogy elősegítse a NATO-Ukrajna kooperációt, valamint Ukrajna felvételét a transzatlanti szövetségbe, így valós feltételezés lenne, ha az elkövetkező időkben – vagy amint a háború véget ér – jelentős fejlődés és mélyülés várható a Lublini Hármak tekintetében. (PolskieRadio, 2022) (Republicworld.com, 2022)

A 16+1 Együttműködés²²

A 16+1 inkább tekinthető transzregionális együttműködésnek, mintsem regionálisnak. Az együttműködést 2012-ben hozták létre Varsóban, amely egy platformként szolgál a Kínai Népköztársaság és 16 közép-kelet-európai ország (Albánia, Bosznia-Hercegovina, Bulgária, Csehország, Észak-Macedónia, Észtország, Horvátország, Lengyelország, Lettország, Litvánia, Magyarország, Montenegró, Románia, Szerbia, Szlovákia és Szlovénia) kollektívája között. Az együttműködés megvalósulását megelőzte azon történelmi azonosság, miszerint a mind a Kínai Népköztársaság, mind a közép-kelet-európai államok gazdasági szerkezetei változásoknak indultak. Fontos leszögezni, hogy Kína a globális térben megvalósuló dominanciára törekszik, a hatalmas gazdasági teljesítőképessége révén nyit a világ országai felé. (Hillman & McCalpin, 2019) A közép-kelet-európai államok vonatkozásában Kína egyértelműen azokra a puha hatalmi eszközökre támaszkodik, amelyekkel növelni tudja befolyását a számára érdekeltséggel bíró régiókban, így a lazább integrációkat megelőző kelet- és közép-európai országokban is. (Bondiguel, 2007)

A formáció Kína számára egy olyan lehetőség, amely révén bővíti a külügyi- és külgazdasági kapcsolatait – legfőképpen a gazdaság és pénzügy területén, de a puha hatalmi eszközök²³ terén is előrelépéseket tesz. A 16+1 öt területen fogalmaz meg együttműködést, amely a kereskedelem és befektetések, az infrastruktúra, az ipari termelés és energia, a kulturális és társadalmi kapcsolatok, valamint a pénzügyi együttműködés. (Przychodniak, 2017)

Az Együttműködés egyik központi témája az *Új Selyemútnak* is nevezett „Egy út egy övezet” kezdeményezés. A kezdeményezés célja, hogy Kína különböző tengeri és szárazföldi útvonalak révén összekösse Európát, Afrikát és Ázsiát, ezzel támogatva a regionális együttműködéseket, valamint a gazdasági növekedést és a földrészek közötti kereskedelmet. A Kezdeményezés megítélése vegyes, ugyanis a nyugati világ szemszögéből nézve, az Új Selyemút nem más, mint Kína leplezett elképzelése arra vonatkozóan, hogy globális szuperhatalommá váljon. Az Új Selyemút keretében Kína támogatja az útvonalakon lévő országokat, mégpedig oly módon, hogy a megfelelő infrastruktúra kiépítése érdekében Kína hitelezőként asszisztál a közlekedésfejlesztésben. A sokszor visszafizethetetlen hitelekkel járó kínai kölcsönök főleg a szegényebb afrikai és európai államokat sújtják, amivel Kína végső soron a saját katonai,

²² Cooperation between China and Central and Eastern European Countries, China-CEEC

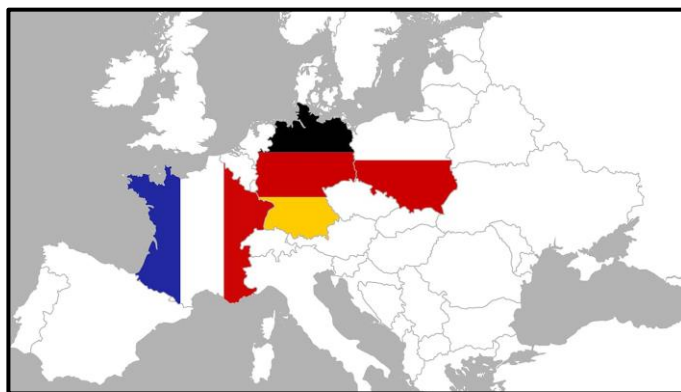
²³ Kínai ösztöndíjak, nyelvtanulás, Konfuciusz-intézetek létrehozása stb.

politikai és gazdasági elképzeléseit valósítja meg. (Dr. Yu & Wallace, 2021) (European Bank for Reconstruction and Development, n. a.)

Az Európai Unió és az Észak-atlanti Szerződés Szervezetén belül több tagállam is *trójai falóként* érzékeli Kína megjelenését a közép- és kelet-európai gazdasági szektorokban. (Sharma, 2021) Az egyre élesedő USA-Kína ellentét között valószínűtlen, hogy a 16+1 együttműködést további tartalommal töltik meg, ugyanis a többoldalú jellege révén ez a formáció bomlasztja az euroatlanti intézmények kohézióját és együttműködési sikerét. (Przychodniak, 2017)

Kitekintés Közép-Európán kívülre: A Weimari Hármak

Hivatalosan nem tekinthető közép-európai vagy kelet-közép-európai szubregionális együttműködésnek, azonban Lengyelország miatt érdemes az együttműködést elemezni, hiszen Varsó a legtöbb közép-európai formációban részt vesz, így általa a régió érdekeit is képviseli Németországgal és Franciaországgal szemben.

20. ábra A Weimari Hármak tagállamai (nemzeti színeikkel jelölve). <https://www.globsec.org/publications/30-years-weimar-triangle-idea-from-yesterday-or-concept-for-tomorrow/> (letöltés ideje: 2022.04.24.)

A Weimari Hármakat az előbb említett három, európai nagyhatalom hozta létre 1991-ben. Az együttműködés célja, hogy az EU két vezető állama, Franciaország és Németország segítse Lengyelország euroatlanti integrációját. Mindez, azon kulturális és történelmi vonatkozásban történt, hogy az újra egyesülő Németország rendezze kapcsolatait Lengyelországgal, amely okkal neheztelt nyugati szomszédjára a II. világháborúban elkövetett atrocitások miatt. (France Diplomacy, n. a.)

Lengyelország 2004-es EU csatlakozása után a Weimari Hármak egy integrációt elősegítő szervezetből egy konzultatív fórummá vált, ahol a három tagállam rendszeresen egyeztetet különböző, az EU és a NATO-t egyaránt érintő szakpolitikai kérdésekről. A Weimari Hármak egy sikeres együttműködést folytat a tudomány, az oktatás, a diplomácia, a kultúra, valamint a biztonság- és védelempolitika területén.

Az utóbbi években nem volt intenzívnek tekinthető a Hármak munkája, azonban az ukrán válság óta új lendületet kapott az együttműködés. A három ország rendszeresen alkalmazza a Weimari Hármak nyújtotta platformokat, hogy kormányfői-, külügyminiszteri- vagy más szakminiszteri szinten találkozzanak és egyeztessenek egy közös álláspont kialakításáról. (German Federal Foreign Office, 2022)

Érvelés, konklúzió és összegzés

A közép-európai regionális együttműködések jövője

Az előző fejezetekben kifejtett regionális együttműködésekről elmondható, hogy az összetételük, szerkezetük, cél- és eszközrendszerük, valamint tartalmuk merőben eltér egymástól. Az elmúlt három évtized eredménye, hogy számos regionális együttműködés született, nemcsak Közép-Európában vagy Kelet-Európában, hanem a világ összes régiójában. A dolgozat elején állítottam, hogy a világ globalizálódik, a biztonságpolitika viszont ezzel ellentétesen regionalizálódik. A folyamatosan bővülő együttműködések száma ezen állítást alátámasztja, hiszen egy adott regionális biztonsági komplexumon belül végbemenő konfliktusok vagy közeledések óhatatlanul előidéznek a biztonság terén végbemenő kooperációt. A Visegrádi Négyek, a Közép-Európai Védelmi Kezdeményezés, a Bukaresti Kilencek, a Három Tenger Kezdeményezés, a Közép-Európai Kezdeményezés, a Salzburg Fórum, a Slavkovi Hármak, a Lublini Hármak, a „16+1” formáció, valamint a Weimari Hármak mind olyan szerveződéseknek számítanak, amelyek a biztonság valamely szektorában – legyen szó a katonai, a politika, a gazdasági, a társadalmi vagy a környezeti elemről – aktívan tevékenykednek.

A dolgozat biztonság- és védelempolitikára vetíthető elemzési fókusza, valamint a Buzan és Waever által képviselt koppenhágai iskola tekintetében a biztonság katonai és politikai elemének kihangsúlyozásával elmondható, hogy a közép-európai regionális együttműködések tekintetében az egyik vagy mindkét elem kulcsfontosságú szerepet játszik. Az elemzés során a legtöbb formáció esetében megállapítható volt, hogy megvalósul a politikai elem primátusa, ugyanis a vizsgált regionális együttműködések kormányközi, konzultatív alapon működnek. A katonai elem tekintetében már mást mutatnak a formációk, ugyanis csakis olyan szerveződéseknek jelent meg hangsúlyosan a védelmi vetület, amelyeket kifejezetten ilyen céllal hoztak létre, vagy az adott együttműködés fejlődése során, a formációk tartalmi mélyülésével a tagállamok beépítették a tematikájukba a katonai kérdések megtárgyalását.

Az együttműködések intenzitását tekintve, a vizsgált formációk mindegyike a hidegháború után alakult meg, amelynek több, mint fele 2010 után alakult. Ennek okán, ha egy tendenciát kellene megállapítani a közép-európai regionális együttműködések tekintetében, akkor az eddigi tapasztalatok alapján előre jelezhető, hogy az elkövetkezendő 30 évben – a 1989 és 2022 között eltelt időt alapul véve – a különböző, vagy akár átfedéseket is mutató szubregionális kooperációk száma megnő.

Természetesen, ez nem feltétlenül jelenti azt, hogy az eddig meglévők idejétmúlttá és kihasználatlanná válnak, ez csupán egy számomra valószínűtlennek ítélt forgatókönyvnek tűnik. Értékelésem szerint, a meglévő együttműködések, kifejezetten a V4, a Bukaresti Kilencek, a Lublini Hármak, valamint a Három Tenger Kezdeményezés tekintetében látom annak lehetőségét, hogy ezeket a tagállamok további tartalommal töltik meg. Valószínűtlennek tűnik, hogy ezen szervezeteket olyan jogkörökkel ruházzák fel, amelyek a szupranacionalitás elemeit tükrözik, ugyanis egy ilyesfajta lépés szembe menne azzal a renacionalizációs folyamattal, amit a közép-európai államok az 1990-es években kezdtek meg. A jelenlegi formációkat is a politikai akarat működteti, ugyanakkor a megfelelő pénzügyi eszközök és megfelelő nemzetgazdasági háttér híján ezen szervezetek számára nem lehet hosszútávú tervezést kialakítani, ami végső soron a formáció kiüresedéséhez vezethet. Ebben a tekintetben a Bukaresti Kilencek és a Visegrádi Négyek tekinthetők nagy várományosoknak, hiszen mindkét szervezeten belül megjelent azon költségvetési hajlandóság, amely előrébb viszi a tagállamaik közötti együttműködést.

A jelenlegi, európai biztonságot érintő regionális és globális hatások miatt nagy valószínűséggel a jövőben olyan új szervezetek fognak alakulni, amelyek profiljában kiemelt szerepet fog kapni a védelmi területen történő együttműködés. A jelenlegi, már meglévő katonai és védelmi ipari együttműködések alapján elképzelhető lehet egy német-cseh-magyar formáció, vagy akár egy olasz-horvát-szlovén-magyar tengely is. Amennyiben létrejönnek ilyen formációk, úgy ezeket leginkább a NATO megerősítésére hoznák létre, ugyanakkor bizonyos egyéb, nem feltétlenül katonai elemek beépítésével az európai integráció további mélyítését is előmozdíthatják.

Sikeresek-e a regionális együttműködések?

Az előbbieken bemutatott formációk, valamint a közép-európai régió biztonsági komplexumként való elemzése azt mutatja, hogy azon hipotézisként felállított feltételezés igaznak minősül, miszerint a XXI. században végbemenő regionalizáció oka az, hogy a hasonló

biztonságpercepciójú országok eredményesebben tudnak reagálni bizonyos biztonsági kockázatokra, kihívásokra és fenyegetésekre, ha ezt valamilyen regionális alapon működő együttműködés keretében teszik meg.

Elmondható továbbá, hogy a régió államai azért hozzák létre ezeket a regionális vagy szubregionális formációkat, hogy a saját nemzetállami, valamint a közösen meghatározott szervezeti érdekeiket minél jobban érvényesítsék akár önállóan, akár valamilyen nemzetközi fórumon.

A korábbi fejezetekben már világossá vált, hogy a legtöbb regionális együttműködés deklaráltnak nem az euroatlanti integráció ellen, hanem sokkal inkább amellett van. Mindazonáltal a NATO és az EU túlságosan is sikeres szervezeteknek bizonyulnak ahhoz, hogy egy-egy közép-európai tagállam valamilyen regionális együttműködéssel helyettesítse azt a rengeteg pozitív hozadékot, – mint például kollektív védelem és a közös piac, – amellyel a két szervezethez való tartozással jár. A szubregionális együttműködések viszont egyértelműen pozitívan hatnak mind a NATO-ra, mind az EU-ra, hiszen a szerveződések közös álláspontjai és érdekei által befolyásolják a döntéshozatalt. Összességében, a regionális szerveződésekről elmondható, hogy közvetlenül és közvetett módon tudnak hatni a náluk magasabb szinten lévő szervezetekre, azonban ennek fordítottja is érvényesül, akár egy-egy integrációs szerveződés is előidézheti valamilyen szűkebb regionális együttműködés létrejöttét.²⁴

A dolgozat zárásaként elmondható, hogy a közép-európai államok külpolitikai útkeresése révén megtörtént azon optimum helyzet kialakítása, amelyben strukturált intézményi keretek között, a nemzetállami befolyást alkalmazva, a mindig valamilyen függésben lévő közép-és kelet-európai országok számára lehetőség adódott a nemzetközi és regionális viszonyok alakítására. Az elmúlt évtizedekben a Közép-Európát érintő regionális együttműködések köre folyamatosan bővült, amely jelentős hatással bírt a térség biztonsági helyzetére. Közép-Európa biztonsági helyzetével összefüggésben azonban elmondható, hogy a térséget alakító regionalizációs folyamatok megerősítették, és tovább erősítik a közép-európai regionális együttműködések egészét, valamint tagállamaikat.

²⁴ Mint ahogyan azt például a Bukaresti Kilencek esetében is láthattuk.

Irodalomjegyzék

Anon., 2015. *EUR-LEX – The EU's Common Security and Defence Policy*. [Online]
Available at: <https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/summary/the-eu-s-common-security-and-defence-policy.html>

[Hozzáférés dátuma: 27 március 2022].

Attiná, F., 2005. *Regional security partnership: the concept, model, practice, and a preliminary comparative scheme*. [Online]
Available at: <http://aei.pitt.edu/6112/>

[Hozzáférés dátuma: 19 február 2022].

Austerlitz Declaration, 2015. *Austerlitz Declaration*. [Online]
Available at: <https://www.vlada.cz/assets/media-centrum/aktualne/Austerlitz-Declaration.pdf>

[Hozzáférés dátuma: 20 április 2022].

Balázs, P., 1997. Integrációs "csapdák" az Európai Unió és Kelet-Közép-Európa kapcsolatában. *Közgazdasági Szemle*, XLIV. évf./november. kötet, pp. 954-969.

Balogh, I., 2013. Biztonságelméletek. *Nemzet és Biztonság*, 2013/3-4. kötet, pp. 33-56.

Balogh, I., Háda, B. & Varga, G., 2014. Bevezetés – A regionális biztonsági komplexumok koncepciója. In: B. Háda & P. Tóth, szerk. *Regionális biztonsági tanulmányok*. Budapest: Nemzeti Közszerzői Egyetem, pp. 9-20.

Biztosi Testület 2019-2024, n. a.. *Biztosok – Az Európai Bizottság tagjai*. [Online]
Available at: https://ec.europa.eu/commission/commissioners/2019-2024_hu
[Hozzáférés dátuma: 14 április 2022].

Bóka, J., Gombos, K. & Szegedi, L., 2019. *Az Európai Unió intézményrendszere*. Budapest: Dialóg Campus Kiadó.

Bondiguel, T., 2007. *Central Europe and China: towards a new relation?*. [Online]
Available at: <http://pdc.ceu.hu/archive/00003757/>
[Hozzáférés dátuma: 13 március 2022].

Bornio, J., 2022. *Lithuania, Poland and Ukraine Inaugurate 'Lublin Triangle'*. [Online]
Available at: <https://jamestown.org/program/lithuania-poland-and-ukraine-inaugurate-lublin->

triangle/

[Hozzáférés dátuma: 21 április 2022].

Bukaresti Deklaráció, 2015. *Bukaresti Deklaráció.* [Online]
Available at: <https://www.lrp.lt/data/public/uploads/2015/11/joint-declaration.pdf>
[Hozzáférés dátuma: 10 április 2022].

Buzan, B. & Waever, O., 2003. *Regions and Powers – The Structure of International Security*. New York: Cambridge University Press.

Central European Defence Cooperation, 2020. *CENTRAL EUROPEAN DEFENCE COOPERATION.* [Online]
Available at: <https://cedc.info/about-us/>
[Hozzáférés dátuma: 14 március 2022].

Central European Initiative, 2021. *Central European Initiative.* [Online]
Available at: <https://www.cei.int>
[Hozzáférés dátuma: 14 április 2022].

Charles, K., 1991. The Unipolar Moment. *Foreign Affairs*, 70/1. kötet, pp. 23-33.

Common foreign and security policy — Global strategy, 2020. *EUR-LEX.* [Online]
Available at: <https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/summary/common-foreign-and-security-policy-global-strategy.html>
[Hozzáférés dátuma: 29 március 2022].

Cseh, H., 2005. Globalizáció régen és ma - Gondolatok a globalizációról. In: L. Dr. habil Józsa & J. Dr. habil Varsányi, szerk. *Marketingoktatás és kutatás a változó Európai Unióban*. Győr: Széchenyi István Egyetem, p. 491–497.

Csiki Varga, T., 2018. *Kitekintés Közép-Európára 2038-ig.* [Online]
Available at: <http://real.mtak.hu/120599/2/A20strategiai20elorejelzes20modszertana20es20gyakorlata-185-196.pdf>
[Hozzáférés dátuma: 13 március 2022].

Csiki Varga, T., Németh, B. & Tóth, P., 2012. A többnemzeti katonai képességfejlesztésről a Közép-európai Védelmi Együttműködési Kerekasztal kapcsán. *Nemzet és Biztonság*, 2012/5-6. kötet, pp. 124-132.

Csiki Varga, T. & Pércsi, D., 2021. Az amerikai globális katonai jelenléthangsúlyeltolódása a 2010-es évtizedben. *Stratégiai Védelmi Kutatóintézet – Elemzések*, 2021/3. kötet, pp. 1-15.

Csiki Varga, T., Tálas, P. & Varga, G., 2014. A NATO walesi csúcstalálkozójának napirendje és értékelése. *Nemzet és Biztonság*, 2014/4. kötet, pp. 112-128.

Csiki Varga, T., Tálas, P. & Varga, G., 2014. Kelet-közép-európai perspektívák 2030-ig. *Nemzet és Biztonság*, 2014/2. kötet, pp. 36-44.

Dorđević, N., 2020. *Ukraine, Poland, and Lithuania launch Lublin Triangle, a new regional cooperation initiative*. [Online]
Available at: <https://emerging-europe.com/news/ukraine-poland-and-lithuania-launch-lublin-triangle-a-new-regional-cooperation-initiative/>
[Hozzáférés dátuma: 21 április 2022].

Dr. Remek, É., 2014. *Közép-Európa: Biztonságpolitikai Körkép – Fókuszban a V4*. [Online]
Available at: <https://ojs.bibl.u-szeged.hu/index.php/vi kekke/article/view/12677/12533>
[Hozzáférés dátuma: 12 március 2022].

Dr. Vida, C., 2007. A regionális biztonsági komplexum elmélete és alkalmazása Közép-Európára. *Hadtudomány*, XVII. évf./1. sz.. kötet.

Dr. Vida, C., 2011. A Közép-Európai Országok Együttműködésének Szükségessége – A Visegrádi Együttműködés Húsz Éve. *Felderítő Szemle*, X. évf./1-2. sz. kötet, pp. 22-42.

Dr. Yu, J. & Wallace, J., 2021. *What is China's Belt and Road Initiative (BRI)?*. [Online]
Available at: <https://www.chathamhouse.org/2021/09/what-chinas-belt-and-road-initiative-bri>
[Hozzáférés dátuma: 24 április 2022].

Encyclopedia Britannica, n. a.. <https://www.britannica.com/event/Union-of-Lublin>. [Online]
Available at: <https://www.britannica.com/event/Union-of-Lublin>
[Hozzáférés dátuma: 21 április 2022].

European Bank for Reconstruction and Development, n. a.. *Belt and Road Initiative (BRI)*. [Online]
Available at: <https://www.ebrd.com/what-we-do/belt-and-road/overview.html>
[Hozzáférés dátuma: 24 április 2022].

European Parliament, 2020. *Redistribution of seats in the European Parliament after Brexit*. [Online]

Available at: <https://www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/20200130IPR71407/redistribution-of-seats-in-the-european-parliament-after-brexit>
[Hozzáférés dátuma: 15 április 2022].

European Union, dátum nélk. *Countries in the EU and EEA*. [Online]
Available at: https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/country-profiles_en
[Hozzáférés dátuma: 20 március 2022].

Farkas, Á., 2022. A Védelmi-Biztonsági Gondolkodás és Képzés Megújításának Elméleti és Kultúrális Alapjai. *Védelmi-biztonsági Szabályozási és Kormányzástani Műhelytanulmányok* 2022, 2022/2. kötet, pp. 1-16.

Farkas, T. & Hronyecz, E., 2021. A Visegrádi Együttműködés tagországainak haderőfejlesztési stratégiái és hatása a régió biztonságára. *Biztonságtudományi Szemle*, III. évf./1. kötet, pp. 1-14.

France Diplomacy, n. a.. *The Weimar Triangle*. [Online]
Available at: <https://www.diplomatie.gouv.fr/en/country-files/poland/the-weimar-triangle/>
[Hozzáférés dátuma: 24 április 2022].

Frazier, D. & Stewart-Ingersoll, R., 2010. Regional powers and security: A framework for understanding order withing regional security complexes. *European Journal of International Relations*, 16/4. kötet, pp. 731-753.

Gazdag, F., 2014. *A magyar külpolitika 1989-2014*. Budapest: Nemzeti Köszolgálati Egyetem.

Gebhard, C., 2013. Sub-Regional Cooperation in Central Europe – Past, Present and Future. *Academic and Applied Research in Military and Public Management Science*, 12. évf./1. kötet, pp. 25-38.

German Federal Foreign Office, 2022. *The Weimar Triangle: Over 30 years of cross-border cooperation between Germany, France and Poland*. [Online]
Available at: [The Weimar Triangle: Over 30 years of cross-border cooperation between Germany, France and Poland](#)
[Hozzáférés dátuma: 24 április 2022].

Górka, M., 2018. The Three Seas Initiative as a Political Challenge for the Countries of Central and Eastern Europe. *Politics in Central Europe*, 14/3. kötet, pp. 55-73.

Groszkowski, J., 2015. *The Slavkov Declaration. A new format of regional cooperation*. [Online]

Available at: <https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/analyses/2015-02-04/slavkov-declaration-a-new-format-regional-cooperation>

[Hozzáférés dátuma: 18 április 2022].

Háda, B. & Tálas, P. szerk., 2014. Az európai regionális biztonsági komplexum kelet-közép-európai szubrégiója (Az európai regionális biztonsági komplexum alfejezete). In: *Regionális biztonsági tanulmányok*. Budapest: Nemzeti Közszerzői Egység, pp. 56-64.

Hillman, J. E. & McCalpin, M., 2019. *Center for Strategic and International Studies*. [Online]

Available at: <https://www.csis.org/analysis/will-chinas-161-format-divide-europe>

[Hozzáférés dátuma: 23 április 2022].

Horváth, K. G., 2019. A Visegrádi Négyek és a regionális együttműködés jelentősége. In: C. G. Tamás, szerk. *Magyarország és a közép-európai térség az európai unióban*. Budapest: Országgyűlés Hivatala, pp. 48-78.

Jankowski, D. P., 2018. A V4-ek védelmi együttműködése (1999-2017). In: P. Stepper, szerk. *Közép-Európa és a Visegrádi Együttműködés – Történelmi és Politikai Nézőpontok*. Budapest: Antall József Tudásközpont, pp. 210-224.

Jarolím, A., 2018. A V4 együttműködés jelentősége az EU csatlakozás folyamatában. In: P. Stepper, szerk. *Közép-Európa és a Visegrádi Együttműködés – Történelmi és politikai Nézőpontok*. Budapest: Antall József Tudásközpont, pp. 81-92.

Józwiak, V., 2018. A V4-ek hangja az Európai Unióban. In: P. Stepper, szerk. *Közép-Európa és a Visegrádi Együttműködés – Történelmi és Politikai Nézőpontok*. Budapest: Antall József Tudásközpont, pp. 152-164.

Kagan, R., 2021. A Superpower, Like It or Not – Why Americans Must Accept Their Global Role. *Foreign Affairs*, 100/2. kötet, pp. 28-38.

Kalan, D., 2015. *The Slavkov Triangle: A Rival to the Visegrad Group?*. [Online]
Available at:

https://pism.pl/publications/The_Slavkov_Triangle_A_Rival_to_the_Visegrad_Group
[Hozzáférés dátuma: 14 március 2022].

Kormányportál (2010-2014), n. a.. *Európai uniós intézmények*. [Online]
Available at: <https://2010-2014.kormany.hu/hu/kulugyminiszterium/eu-ugyekert-felelos-allamtitkarsag/felelossegi-teruletek/europai-unios-intezmenyek>
[Hozzáférés dátuma: 14 április 2022].

Kőrösi, I., 2015. Kelet-Közép-Európa Felzárkózásának Lehetősége és Kilátásai az Európai Unióban. In: *Felzárkózás vagy lemaradás? Heller Farkas Könyvek (2)*. Budapest: Pázmány Press, pp. 159-176.

Marton, P., 2017. A biztonság empirikus elemzésének újragondolása. *Nemzet és Biztonság*, 2017/6. kötet, pp. 61-78.

Matus, J., 2005. *A jövő árnyéka – Nemzetközi hatások biztonságunkra és jólétünkre*. Budapest: A Pesti Csoport Kft..

Ministry of National Defence – Republic of Lithuania, 2017. *LITPOLUKRBRIG*. [Online]
Available at: https://kam.lt/en/international_cooperation_1089/litpolukrbrig.html
[Hozzáférés dátuma: 23 április 2022].

Moring, T., 2022. *Helsinki process*. [Online]
Available at: <https://www.britannica.com/topic/Helsinki-process>
[Hozzáférés dátuma: 7 április 2022].

Múlt Kor, 2015. *Főként nyerte Napóleon a „három császár csatáját”*. [Online]
Available at: <https://mult-kor.hu/folenyesen-nyerte-napoleon-a-harom-csaszar-csatajat-20151202>
[Hozzáférés dátuma: 19 április 2022].

Múlt Kor, 2021. *Az osztrák identitás meghatározó része az 1955-ös semlegességi szerződés*. [Online]
Available at: <https://mult-kor.hu/az-osztrak-identitas-meghatarozo-resze-az-1955-os-semlegessegi-szerzodes-20211026>
[Hozzáférés dátuma: 15 április 2022].

Müller, P., 2016. Europeanization and regional cooperation initiatives: Austria's participation in the Salzburg Forum and in Central European Defence Cooperation. *Österreichische Zeitschrift für Politikwissenschaft*, 45/2. kötet, pp. 23-34.

Németh, B. & Csiki Varga, T., 2015. Perspectives of Central European Multinational Defence Cooperation: A New Model?. In: M. Majer & R. Ondrejcsák, szerk. *Panorama of Global Security Environment 2013*. Pozsony: Centre for European and North Atlantic Affairs, pp. 11-24.

Nič, M. & Dostál, V., 2015. *Slavkov trilateral meeting: No challenge to Visegrad*. [Online] Available at: https://www.amo.cz/wp-content/uploads/2015/11/amocz_bp-2015-02.pdf [Hozzáférés dátuma: 5 április 2022].

Országgyűlés, 2020. *Tájékoztató a visegrádi Négyekről*. [Online] Available at: <https://v4.parlament.hu/tajekoztato-a-visegradi-negyekrol> [Hozzáférés dátuma: 10 április 2022].

Orzelska-Staczek, A. & Bajda, P., 2021. SECURITY ASPECTS OF COOPERATION IN CENTRAL EUROPE: VISEGRÁD GROUP, BUCHAREST NINE, AND THE THREE SEAS INITIATIVE. *Online Journaling Modelling the New Europe*, 2021/december. kötet, pp. 4-23.

Otłowski, T., 2018. Történelem és Földrajz között – Néhány Megjegyzés Kelet-Közép-Európáról. In: P. Stepper, szerk. *Közép-Európa és a Visegrádi Együttműködés – Történelmi és Politikai Nézőpontok*. Budapest: Antall József Tudásközpont, pp. 13-21.

Patrick, S., 2018. *How U.S. Allies Are Adapting to "America First"*. [Online] Available at: <https://www.foreignaffairs.com/articles/world/2018-01-23/how-us-allies-are-adapting-america-first> [Hozzáférés dátuma: 17 április 2022].

PolskieRadio, 2022. *Polish, Lithuanian, Ukrainian culture ministers meet in Kyiv*. [Online] Available at: <https://www.polskieradio.pl/395/9766/Artykul/2944037,Polish-Lithuanian-Ukrainian-culture-ministers-meet-in-Kyiv> [Hozzáférés dátuma: 23 április 2022].

Przychodniak, M., 2017. *The 16+1 Initiative and Challenges for Cooperation between China and Central and Eastern European Countries*. [Online] Available at: <https://www.ceeol.com/search/gray-literature-detail?id=589200> [Hozzáférés dátuma: 14 március 2022].

Rácz, A., 2014. The Visegrad Cooperation: Central Europe Divided Over Russia. *L'Europe en formation*, 2014/4. kötet, pp. 61-76.

Rácz, G., 2015. *A visegrádi királytalálkozó – 1335*. [Online]
Available at: https://mnl.gov.hu/mnl/ol/hirek/a_visegradi_kiralytalalkozo_1335
[Hozzáférés dátuma: 2 április 2022].

Republicworld.com, 2022. *Russia-Ukraine War: Lublin Triangle PMs Demand Immediate Withdrawal Of Russian Troops*. [Online]
Available at: <https://www.republicworld.com/world-news/russia-ukraine-crisis/russia-ukraine-war-lublin-triangle-pms-demand-immediate-withdrawal-of-russian-troops-articleshow.html>
[Hozzáférés dátuma: 23 április 2022].

Salzburg Forum, 2021. *Salzburg Forum – Our history*. [Online]
Available at: http://www.salzburgforum.org/Who_are_we/Our_history.html
[Hozzáférés dátuma: 15 április 2022].

Schuman, M., 2020. *The Atlantic*. [Online]
Available at: <https://www.theatlantic.com/international/archive/2020/10/what-kind-superpower-will-china-be/616580/>
[Hozzáférés dátuma: 24 március 2022].

Sergiy, G., 2019. *Bucharest Nine: Looking for Cooperation on NATO's Eastern Flank?*. [Online]
Available at: <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/ukraine/15574.pdf>
[Hozzáférés dátuma: 13 március 2022].

Sharma, S., 2021. *The 16+1 Initiative: Judged Too Quickly?*. [Online]
Available at: <https://www.orfonline.org/expert-speak/the-161-initiative-judged-too-quickly/>
[Hozzáférés dátuma: 24 április 2022].

Solana, j., 2017. *The flip side of Euro-Atlantic integration*. [Online]
Available at: <https://www.brookings.edu/blog/order-from-chaos/2017/07/27/the-flip-side-of-euro-atlantic-integration/>
[Hozzáférés dátuma: 24 március 2022].

Stepper, P., 2018. *Közép-Európa és a Visegrádi Együttműködés – Történelmi és Politikai Nézőpontok*. Budapest: Antall József Tudásközpont.

Strážay, T., 2018. Regionális együttműködési formák Kelet-Közép-Európában és a V4-ek. In: P. Stepper, szerk. *Közép-Európa és a Visegrádi Együttműködés – Történelmi és politikai Nézőpontok*. Budapest: Antall József Tudásközpont, pp. 66-77.

Szenes, Z., 2017. Katonai biztonság napjainkban. – Új fenyegetések, új háborúk, új elméletek. In: G. Finszter & I. Sabjanics, szerk. *Biztonsági kihívások a 21. században*. Budapest: Dialóg Campus, pp. 69-104.

Takács, S., 2018. Európa jövője és a visegrádi csoport helyzete. In: P. Stepper, szerk. *Közép-Európa és a Visegrádi Együttműködés – Történelmi és Politikai Nézőpontok*. Budapest: Antall József Tudásközpont, pp. 137-151.

Tálas, P., 2008. Kelet-Közép-Európa az integrációk szorításában. *Nemzet és Biztonság*, 2008/március. kötet, pp. 65-76.

Tálas, P., 2016. Kelet-Közép-Európa Sajátosságai az Európai Politikai Térben. In: B. Háda & E. N. Rózsa, szerk. *Regionális tanulmányok*. Budapest: NKE Szolgáltató Nonprofit Kft., pp. 25-41.

Terényi, J., 2010. Közép-Európa a magyar külpolitika optikájában. *Külgügyi Szemle*, 2010/tavaszi kötet, pp. 3-17.

The EU's Common Security and Defence Policy, 2015. *EUR-LEX*. [Online] Available at: <https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/summary/the-eu-s-common-security-and-defence-policy.html>
[Hozzáférés dátuma: 26 március 2022].

Trakimavičius, L., 2019. *NATO at 70: Lessons from the Cold War*. [Online] Available at: <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/new-atlanticist/nato-at-70-lessons-from-the-cold-war/>
[Hozzáférés dátuma: 23 április 2022].

Tycner, A., 2020. *Intermarium in the 21st Century*. [Online] Available at: <https://www.iwp.edu/articles/2020/12/23/intermarium-in-the-21st-century/>
[Hozzáférés dátuma: 19 április 2022].

Visegrádi Nyilatkozat, 1999. *Visegrad Group*. [Online] Available at: <https://www.visegradgroup.eu/download.php?docID=37>
[Hozzáférés dátuma: 25 április 2022].

Zaborowski, M., 2021. *North Atlantic Treaty Organisation NATO Defense College*. [Online]
Available at: <https://www.ndc.nato.int/news/news.php?icode=1528#>
[Hozzáféres dátuma: 19 február 2022].

Ábrajegyzék

1. ábra A közép-európai régió. https://www.researchgate.net/figure/The-Central-European-region-under-study-Source-C-EuroGeographics-for-the-administrative_fig1_339455459 (letöltés ideje: 2022. 04. 11.).....	8
2. ábra Patterns of regional security post-Cold War. https://www.cambridge.org/core/books/abs/regions-and-powers/patterns-of-regional-security-postcold-war/285B5E11DBD91E09E6D81B7CB20306C1 (letöltés ideje: 2022. 02. 27.).....	14
3. ábra Summary of types of security complex. Buzan, B. & Waever, O., 2003. Regions and Powers – The Structure of International Security. New York: Cambridge University Press. .	15
4. ábra A Visegrádi Négyek. https://www.dw.com/en/this-is-how-the-visegrad-group-works/a-47402724 (letöltés ideje: 2022.04.14.).....	23
5. ábra A 2021/2022-es magyar V4 soros elnökség logója. https://www.ludovika.hu/blogok/ot-perc-europa-blog/2021/07/16/magyar-v4-soros-elnokseg/ (letöltés ideje: 2022. 04.13.).....	26
6. ábra A Közép-Európai Védelmi Kezdeményes állandó tagállamai (Lengyelország megfigyelőként nincs szemléltetve). https://mapsontheweb.zoom-maps.com/image/162351070258 (letöltés ideje: 2022.04.09.).....	31
7. ábra A Közép-Európai Védelmi Kezdeményezés logója. https://cedc.info (letöltés ideje: 2022.04.09.).....	32
8. ábra A Bukaresti Kilencek tagállamai (kézzel jelölve). https://www.civildaily.com/news/who-are-the-bucharest-nine-b9-countries/ (letöltés ideje: 2022.04.10.).....	33
9. ábra A NATO tagállamok védelmi költségvetései GDP arányosan. https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2022/3/pdf/220331-def-exp-2021-en.pdf (letöltés ideje: 2022.04.13.).....	34
10. ábra A Három Tenger kezdeményezés tagállamai. https://www.ceep.be/three-seas-initiative-investment-fund-established/ (letöltve: 2022.04.16.)	36
11. ábra A Három Tenger kezdeményezés logója. https://3seas.eu/media/news/three-seas-registered-as-a-trademark-with-euipo (letöltés ideje: 2022.04.15.)	37
12. ábra A Közép-Európai Kezdeményezés tagállamai. https://www.mzv.cz/jnp/en/foreign_relations/international_organisations/cei_central_european_initiative/index.html (letöltés ideje: 2022.04.14.)	38

13. ábra A Közép-Európai Kezdeményezés logója. https://logovectorseek.com/central-european-initiative-cei-logo-vector-svg/ (letöltés ideje: 2022.04.15.).....	39
14. ábra A Salzburg Fórum tagállamai (sötététkékkel jelölve, tagállamnak számít a képhiba miatt a kifehéritett Lengyelország is). http://www.salzburgforum.org/default.html (letöltve: 2022.04.16.).....	40
15. ábra A Salzburg Fórum logója. http://www.salzburgforum.org/Who_are_we/Our_history.html (letöltés ideje: 2022.04.16.).....	41
16. ábra A Slavkovi Hármak tagállamai (Zölddel jelölve). https://en.wikipedia.org/wiki/Slavkov_Declaration#/media/File:Austerlitz-Format.svg (letöltés ideje: 2022.04.20.).....	41
17. ábra A Lublini Hármak tagállamai. https://en.topwar.ru/173886-rech-pospolitaja-sovremennogo-formata-zachem-sozdaetsja-ljublinskij-treugolnik.html (letöltés ideje: 2022.04.23.).....	42
18. ábra A Lublini Hármak logója. https://www.umcs.pl/en/lublin-triangle-poland-lithuania-ukraine,22124.htm (letöltés ideje: 2022.04.23.).....	43
19. ábra A litván-lengyel-ukrán többnemzeti dandár emblémája. https://mobile.twitter.com/MNBHQ/photo (letöltés ideje: 2022.04.22.).....	43
20. ábra A Weimari Hármak tagállamai (nemzeti színeikkel jelölve). https://www.globsec.org/publications/30-years-weimar-triangle-idea-from-yesterday-or-concept-for-tomorrow/ (letöltés ideje: 2022.04.24.)	45